

Wijsgerige Grondbegrippen

Oorzaak en Veroorzaakt

Mag. Alb. C. Doodkorte O.P.

J.J. Romen en Zonen, Roermond Maaseik
1933

Over de auteur

Mag. Albertus C. Doodkorte O.P. (Leeuwarden 1869 - Utrecht 1938) was een van de geleerde neo-thomistische docenten uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Hij gold volgens zijn overlijdensbericht in de krant “De Maasbode” als een van de beste kenners van de Thomistische Wijsbegeerte. Hij had overigens het veld van de filosofie, zowel de klassieke, als die van zijn tijd, grondig bestudeerd. Hij was bovendien doctor in de wis- en natuurkunde. Hij trad in bij de Dominicanen in 1887 en werd in 1894 priester gewijd. Een groot deel van zijn loopbaan was hij docent in het opleidingsinstituut van de Dominicanen in Zwolle, van 1912-1916 in Huissen en vanaf 1930 was hij bijzonder hoogleraar in de Thomistische Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit van Utrecht.

Hij was een markante figuur over wie veel anecdotes de ronde deden o.a. verhaald door Herman de Man in “Aristo”. Bijvoorbeeld hoe hij een winkelmeisje kapittelde over warrig taalgebruik of hoe hij de realistische romanliteratuur van zijn tijd “letterkundig gehakt” noemde of bij wijze van vakantie met een vissersboot meevoer op het IJsselmeer (toen nog Zuiderzee) en de tijd doorbracht met de vissers ongevraagd filosofiecollege geven en vioolspelen.

Over de inhoud

Dit boekje was het zevende in de reeks “Wijsgerige Grondbegrippen” die vóór de tweede wereldoorlog op verzoek van de Unie van Katholieke Studentenverenigingen werden geschreven door belangrijke katholieke denkers van die tijd.

Het causaliteitsbeginsel en de ermee verbonden begrippen worden door de auteur meteen als een van de meest fundamentele aangemerkt. Zijn bespreking bestaat dan ook uit definities van die begrippen en de bewijzen daarvan. Daarbij weerlegt hij de daarmee strijdige opvattingen van belangrijke filosofen vanaf de 18^e eeuw. Hij verwijst voor de bespreking van de vier verschillende betekenissen van oorzaak (causa finalis, causa efficiens, causa materialis en causa formalis) naar het tweede deeltje dat op dit had moeten volgen. Dat werd door zijn overlijden nooit uitgegeven. Maar – misschien denkend aan zijn eigen sterfelijkheid – heeft hij er toch in dit deeltje al een heldere bespreking aan gewijd.

De taal en zinsbouw in dit boekje doet ouderwets aan maar is zeer helder. Spelling en ook totaal vergeten of al te formele uitdrukkingen zijn aangepast in deze herziening. Het blijft in dit korte bestek ook nu een zeer waardevolle bespreking van een van de grondprincipes van ons denken. In het voorbijgaan worden dan ook nog enkele heldere definities van begrippen als “wetenschap” gegeven. Bronnen worden uitvoerig vermeld in het notenapparaat. Sommige zijn nu niet meer courant maar men zou de tekst geweld aandoen als men ze zou weglaten. Bij de lezer wordt enige bekendheid met het latijds verondersteld, hoewel de meeste citaten ook in vertaling in de tekst voorkomen. Een enkele maal zijn ze door de bewerker als noot opgenomen.

J.A. Raymakers, januari 2009

INHOUD.

Inleiding. Definitie van Oorzaak en Veroorzaakt.....	5
Hoofdstuk I	
Vier definities van oorzaak en veroorzaakt als zodanig.....	5
Eerste definitie: het veroorzaakte is identiek met het samengestelde en oorzaak met het enkelvoudige	5
Enige gevolgen uit deze definitie	8
Tweede definitie: veroorzaakt is, al wat een kwalificatie slechts heeft en niet is. Oorzaak is, al wat zijn kwalificatie is en niet heeft.....	11
Derde definitie: veroorzaakt is al wat bij deelname is. Oorzaak is, al wat bij definitie is	12
Vierde definitie: veroorzaakt is elke samengestelde. Oorzaak is elke onsamengestelde component.....	12
Een bezwaar tegen het gegeven bewijs en het antwoord erop	14
Hoofdstuk II	
Enige eigenschappen van oorzaak en veroorzaakt als zodanig.....	16
Eerste eigenschap: oorzaak en het veroorzaakte zijn in werkelijkheid onderscheiden.....	16
Tweede eigenschap: er is werkelijk en denkbeeldig veroorzaakt, werkelijke en denkbeeldige oorzaak	17
Derde eigenschap: oorzaak en veroorzaakt zijn metafysische begrippen en geen fysische.....	20
Vierde eigenschap: het terrein van oorzaak en veroorzaakt strekt zich even ver uit als het zijnde	23
Hoofdstuk III	
De voldoende grond is een kennisoorzaak en wel van een definitiekennis, die uit een andere definitiekennis van hetzelfde ding wordt afgeleid	24
Gevolgen uit deze definitie.	26

Inleiding

Definitie van Oorzaak en Veroorzaakt

Causa et Causatum.

De begrippen oorzaak en veroorzaakt en het oorzakelijkheidsbeginsel of causaliteitsprincipe behoren tot het meest algemene en meest fundamentele in het menselijk begrijpen. De geschiedenis der Wijsbegeerte geeft daarvan overvloedig blijk. En ook het pas ontluikende verstand van een kind is vol van de vraag: waarom, wat de vraag is naar een oorzaak.

Wanneer wij de opmerking van Aristoteles hierop toepassen, dat een kleine afwijking in de beginselen op de lange baan enorme absurditeiten tengevolge heeft - gelijk bij een cirkel een kleine divergentie der stralen op de lange baan tot enorme afwijkingen voert - dan is het onafwendbaar dat zelfs kleine dwalingen in de begrippen oorzaak en veroorzaakt de ruïne kunnen worden van alle desgelijks inzicht en waarheidskennis. Wat dan ook in de geschiedenis van de Wijsbegeerte bij de toepassingen van het causaliteitsbeginsel duidelijk te zien is.

Aangezien onze intellectuele kennis voortgaat van het meer algemene tot het bijzondere, dat onder het algemene valt - men kan weten wat een lijn is zonder te weten wat een kromme lijn is maar niet omgekeerd - zo is het noodzakelijk allereerst te onderzoeken wat oorzaak als oorzaak, wat veroorzaakt als veroorzaakt is (in het algemeen) en daarbij af te zien van de speciale zinnen er van, bijv. doelloorzaak of werkende oorzaak (zie blz. 28).

Het is nuttig er terloops op te wijzen, dat bijna alle overzijdse¹ Wijsbegeerte aangaande het causaliteitsbeginsel aan dezen eis is te kort geschoten. Spinoza, Leibnitz, Hume, Kant, Schopenhauer en anderen zochten het bewijsmateriaal voor hun oorzaakbegrip en oorzakelijkheidsbeginsel uitsluitend op het gebied der werkende oorzaak (*causa agens*), wat een onontkoombaar misverstand van oorzaak als oorzaak met zich moest brengen. De vraag van Hume bijv: hoe zou men aan biljartbal A kunnen zien dat hij, botsende op biljartbal B, dezen zal voortbewegen; hoe kan men het een ei aanzien dat het een kuiken zal voortbrengen en al zulke al te nuchtere wijsheden meer, bewijzen een averechtse methode van onderzoek.

I.

Definities van Oorzaak en Veroorzaakt als zodanig (in communi).

EERSTE DEFINITIE: het veroorzaakte is identiek met het samengestelde (*compositum*) en oorzaak is identiek met het onsamengestelde (*simplex*).

Het bewijs hiervoor ontleen wij aan het algemeen menselijke denken.

Voor elke mens staat het vast, dat al wat *verandert*, veroorzaakt is. Alle verandering is veroorzaakt. Dit is vooreerst het geval bij *lokale* verandering. Bij de planeten die van plaats veranderen, bij het voortbewogen worden van een wagen; als er een steen door de lucht vliegt, als een stoel van zijn plaats is gezet, enz. vraagt elk mens naar de oorzaak daarvan. Zo is het bij alle

¹ Met overzijdse wijsbegeerte wordt bedoeld alle wijsbegeerte die strijdig is met de Aristotelische-Thomistische, meer algemeen: strijdig met de realistische wijsbegeerte

lokale verandering. Zulke verandering houdt de mens dus voor veroorzaakt.

Eveneens bij chemische verandering. Als een mens ziek wordt, een hond sterft, ijzer roest, een steen verweert, een kleur verbleekt, vragen de mensen naar de oorzaak daarvan. Waar komt die verandering vandaan?

Zo bij alle stofveranderingen, fysische en chemische. Wanneer iets van kleur, van geluid, van figuur, warmte, volume, druk, van aggregatietoestand verandert, vraagt men naar de oorzaak daarvan. Het is de taak der wetenschap die oorzaak op te sporen en daarmee deze verschijnselen te verklaren.

Ditzelfde gebeurt buiten de dode stoffen, bijv. de levensverschijnselen. Men vraagt daar naar de oorzaak van groei en voortplanting, naar de oorzaak van waarnemen en gewaar worden, naar de oorzaak van het ontstaan en ophouden van emoties, van de instinctieve werkingen, naar de oorzaken van begripsdaden en van wilsdaden. Het gemeenschappelijke in deze gevallen is weer de *verandering* van de levende stof als levend

Het hoofdprobleem van de Griekse natuurfilosofie tot ongeveer Socrates betrof de oorzaken van het ontstaan en vergaan der stoffenwereld. Dus van haar veranderen.

In al deze gevallen in en buiten de wereld der dode stof is het gemeenschappelijke blijkbaar dit, dat men al wat verandert voor veroorzaakt houdt.

Men zoekt immers naar de oorzaken van die veranderingen.

Als eerste resultaat van ons onderzoek is derhalve vast te stellen; *alle verandering is veroorzaakt*.

Er is geen verandering aan te wijzen, die niet door elk mens als veroorzaakt gekend wordt.

Deze definitie van het veroorzaakte is echter niet omkeerbaar. Waaruit blijkt dat ze gebrekkig is en daarom gevaarlijk om er mee te werken. Het is zo iets, als wanneer men den cirkel tot definitie meegeeft, dat hij een mathematische figuur is. Want niet alle mathematische figuren, een driehoek bijv., zijn cirkels.

Dat de definitie van het veroorzaakte: *al het veranderende* is veroorzaakt, een niet omkeerbare en daarom gebrekkige definitie is, blijkt wederom uit algemeen menselijke denkfouten. Er is nl. ook een *onveranderlijk*, een noodzakelijk, dat toch door iedereen als veroorzaakt erkend wordt. Omdat nu het onveranderlijke en noodzakelijke (*necessarium est quod non potest aliter esse*²) bij definitie verandering uitsluit, volgt dus dat het veroorzaakte niet met het veranderlijke samenvalt. Ziehier de feiten. Een driehoek heeft noodzakelijk en onveranderlijk 180 graden tot hoekensom. De driehoek *is* niet zijn hoekensom, maar *heeft* die als eigenschap. Nu houdt ieder mens, dat die eigenschap met haar onveranderlijkheid veroorzaakt wordt door het wezen van de driehoek. Bijgevolg is er iets onveranderlijks, dat toch veroorzaakt is. Zo is het bij alle eigenschappen van wiskundige figuren, bij vierhoek, cirkel, parabool, ellips enz.

Tegenover Democritus die beweerde dat zijn atomen eeuwig waren - d.i. onveranderlijk en daarom onveroorzaakt zijn - merkte Aristoteles al op dat deze redenering niet opgaat, want er zijn ook onveranderlijkheden die een oorzaak eisen bijv. het verschijnsel dat een driehoek 180 graden tot hoekensom heeft

Ditzelfde geldt niet alleen voor de eigenschappen van den driehoek, maar evenzeer voor de specifieke eigenschappen van elk ding en dus voor *alle* specifieke eigenschappen. Zo heeft een kristal noodzakelijk deze of die bepaalde figuur en het is daarin invariabel. Toch vraagt een nadenkend mens naar de oorzaak van het onveranderlijk zijn der kristalfiguren en hij beschouwt dus de onveranderlijke kristalfiguur als veroorzaakt. Hetzelfde geldt voor alle fysische en chemische eigenschappen van de stoffen.

Evenzo is elk ding als *feitelijk* (in actu) dit of dat - bijv. wit - zijnde onveranderlijk. Want een

² Noodzakelijk is dat wat niet anders **kan** zijn.

ding is niet veranderlijk krachtens wat het feitelijk (in actu) is, bijv. wit, maar krachtens het iets anders *kunnen* zijn, bijv. *kunnen* blauw, *kunnen* rood zijn. Dit *kunnen* zijn, *kunnen* anders zijn is gebaseerd op een innerlijk beginsel in het ding n.l. op de passieve potentie.

Vervolgens, elk natuurding werkt noodzakelijk wat het werkt, uitgezonderd alleen de vrije wil. Bijgevolg zijn alle natuurwetten noodzakelijk en onveranderlijk. Toch vraagt elke mens hierbij naar een oorzaak. Men vraagt waarom een losgelaten steen noodzakelijk valt, stoom noodzakelijk uitzet, vuur het ketelwater noodzakelijk verwarmt en niemand, zegt D. Hume, twijfelt of dit vuur nu wel dit ketelwater zal verwarmen. M.a.w. iedereen weet wel dat deze verschijnselen noodzakelijk optreden en toch vraagt men naar de oorzaak er van. Men beschouwt ze dus als veroorzaakt. Alle zogenaamde natuurwetten, ook wiskundig geformuleerd (b.v. I is E/R), zijn gevallen van noodzakelijk en toch veroorzaakt.

Een opmerking. Om de hier gegeven redenen zijn de z.g. natuurwetten niet het laatste in een wetenschap, zoals de Positivisten o.a. Aug. Comte beweren, maar het eerste; zij zijn niet eindpunt maar beginpunt van wetenschap. Immers, zij geven geen verklaring, maar stellen een probleem. Het is juist de noodzakelijkheid en onveranderlijkheid, die tot de vraag prikkelen: hoe komt dat zo, d.i. wat is de oorzaak? Wetenschap in de voornaamste zin van dit veelzinnige begrip moet juist die oorzaken blootleggen en daardoor die noodzakelijkheden verklaren, en begrijpelijk maken. Daarom bestaat, volgens Aristoteles, de hoogste triomf van de wetenschap hierin, dat men in het begin zegt: dit of dat is niet mogelijk, en ten slotte door het inzicht in de oorzaak tot de uitspraak komt: hoe zou het anders kunnen?

Uit de boven aangevoerde gevallen kwam als conclusie vast te staan, dat er onveranderlijkheden zijn, die toch door eenieder als veroorzaakt worden erkend. Ditzelfde blijkt nog uit het tegendeel. Als bijv. een losgelaten steen vandaag vallen zou, maar morgen niet; als het vuur gisteren verwarmd heeft en vandaag niet verwarmt; in het algemeen, wanneer nu eens dit en dan weer iets anders gebeurt en het regelmatige d.i. het noodzakelijke element uit de gebeurtenissen verdwenen is, dan zegt ieder mens: dat is casueel, dat is toevallig, hier is toeval in het spel. Zo bijv. als een werkman van een ladder valt en juist loopt een dokter voorbij; of het voorbeeld van Aristoteles: een paard breekt los uit den stal en onmiddellijk daarna vliegt de stal in brand. En omdat we hier op het gebied van het toevallige zijn, daarom "zit daar niets achter", zoals men zegt. "Daar zit niets achter" betekent dan, dat zo'n geval niet één oorzaak heeft, maar vele. Elk feit van de twee of meer, die een toevallige gebeurtenis maken, elk deel staat op zichzelf en heeft een eigen en onderscheiden oorzaak - de val van de ladder heeft een oorzaak en ook het dáár lopen van de dokter heeft een oorzaak - maar het geheel heeft geen oorzaak. De reden hiervan is dat het toevallige altijd uit vele losse gebeurtenissen bestaat, die slechts een denkbeeldige eenheid vormen, slechts als iets ééns *gedacht* worden. In het boven aangegeven geval stamt deze eenheid uit een schijnbaar doel. Als er een ongeluk gebeurt, roept men een dokter. Hier was geen dokter geroepen, en toch was hij er. Dat is toeval; in casu een schijnbare eenheid uit een schijnbaar doel. Maar in werkelijkheid is er iets veels, n.l. een man die van een ladder op straat valt en een dokter, die terzelfder tijd door die straat gaat, beide geheel onafhankelijk van elkaar. Dit vele is principieel niet anders dan dat bijv. ergens in Afrika een leeuw doodvalt terwijl ik dit woord schrijf; in vaktaal een "ens per accidens".

Wanneer nu bij het toevallige, het bij definitie regellose, niet naar één oorzaak gevraagd wordt, dan prikkelt juist het regelmatige en noodzakelijke in gebeurtenissen wel tot het zoeken van een oorzaak en dit wordt door ieder mens als veroorzaakt beschouwd.

Uit het bijeen gebrachte feitenmateriaal blijkt dus dat zowel het veranderlijke als ook sommig noodzakelijks en onveranderlijks veroorzaakt is. Wij wijzen er op dat niet al het noodzakelijke en onveranderlijke veroorzaakt is, wat verderop blijkt.

De conclusie tot nu toe is deze, dat het veroorzaakt-zijn zijn grond moet vinden in een gemeenschappelijk iets dat in al het veranderlijke en in sommig onveranderlijks aanwezig moet zijn. Wat is dat gemeenschappelijke in veranderlijk en onveranderlijk, op grond waarvan het als veroorzaakt erkend wordt?

Er is, zoals Aristoteles al leerde maar één geval ter wereld waar geen mens naar een oorzaak vraagt en dat geval is dan altijd en dan alleen gegeven *als een ding zelf is* wat het gezegd wordt te zijn. Zulk iets wordt daarom door iedereen als onveroorzaakt beschouwd.

Zo vraagt niemand waarom een driehoek een figuur is, want hij is het *zelf*; waarom het drietal een getal is, want het is *zelf* getal; waarom een witte kleur een kleur is, want zij is zelf kleur. Evenmin waarom een deugd een hoedanigheid is, een lijn een uitgebreidheid is, enz., want ze zijn die predikaten *zelf*. En zo algemeen: altijd en alleen als een ding *zelf is* wat het gezegd wordt te zijn, vraagt niemand naar een oorzaak. Dezelfde gedachte spreekt Aristoteles uit als hij opmerkt: het is dwaas en belachelijk te vragen waarom hetzelfde hetzelfde is (idem de eodem). Wederom dezelfde gedachte als hij zegt: men vraagt dan en dan alleen naar een oorzaak als er iets *anders* gezegd wordt van iets *anders* (aliud de alio).

Zo kan men bijv. vragen waarom een steen valt. Hier wordt iets anders van iets anders gevraagd en gezegd. Immers de steen *is niet zelf* die valbeweging, maar *heeft* die slechts. Men kan dus naar een oorzaak vragen, wanneer iets anders (de valbeweging) van iets anders (de steen) gezegd wordt. Men kan vragen: waarom is deze cirkel wit, die boom cirkelvormig, een stof uitgebreid. enz. De reden is dat hier telkens iets anders van iets anders gezegd wordt. Want die cirkel *is niet zelf* zijn witte kleur, de boom *niet zelf* zijn cirkelfiguur, de stof *niet zelf* haar uitgebreidheid. Al deze subjecten *hebben* slechts deze predikaat-inhouden.

Opmerking. Deze laatste predikaten heten denominatieve predikaten (praedicatio denominativa) omdat hierdoor de subjecten benoemd worden naar iets wat ze *niet zelf zijn*, maar slechts *hebben*. In tegenstelling hiermee staan de essentiële predikaten (praedicatio essentialis), waardoor het subject benoemd wordt naar iets wat het *zelf is*. bijv. een cirkel *is* een figuur. Onze stelling blijkt ook uit het tegendeel. Het is nl. dwaas en ongerijmd naar een oorzaak te vragen als hetzelfde van hetzelfde gevraagd wordt. Bijv. waarom is een hoedanigheid een hoedanigheid, waarom is iets iets? Elke vraag toch vraagt naar iets onbekends en elke vraag: waarom, naar een onbekende oorzaak. Maar het kan niemand onbekend zijn dat elk ding is wat het zelf is. In dat geval en ook alleen in dat geval wordt de vraag: waarom? een ongerijmdheid.

Het voorafgaande zij voldoende om in te zien dat een redelijk mens niet naar een oorzaak *kan* vragen altijd en alleen, als een ding zelf is datgene waarnaar gevraagd wordt. Dit en dit alleen beschouwt ieder mens dus als onveroorzaakt.

Bijgevolg is een ding wel veroorzaakt, altijd en ook alleen, als een ding niet zelf is datgene wat er van gezegd wordt; als het er van gezegde of gevraagde niet *krachtens zichzelf* (secundum quod ipsum est, volgens wat het zelf is) is, als het een predikaatsinhoud niet *is*, maar *heeft*. Zoals een stuk hout zijn ronde figuur of witte kleur niet is, maar heeft.

Gevolgtrekkingen uit deze eerste definitie zijn:

1e. Het veroorzaakte is identiek met het samengestelde (compositum) . Want iets te *hebben* zonder het zelf te *zijn* is aan al het samengestelde eigen en komt *alleen* aan het samengestelde toe.

Het is aan al het samengestelde eigen, want elk samengestelde heeft delen of componenten en *is* niet zijn delen. Een mens is samengesteld uit eerste materie en redelijke ziel. Hij *is* dan ook niet zijn ziel noch zijn eerste materie, doch *heeft* die slechts.

Het komt *alleen* aan het samengestelde toe, want wat niet samengesteld (compositum), maar enkelvoudig (simplex) is, *heeft* niets en *is zelf* alles, wat er van gezegd kan worden. Zo is elke eindterm van een uitgebreidheid enkelvoudig of delenloos (simplex) in de orde waarin hij eindterm is. De punt, eindterm van een lijn, is simplex in die orde en heeft geen uitgebreidheid of lijndelen. De lijn, zijnde eindterm van een vlak, is enkelvoudig in de orde van het vlak en heeft geen vlakke-uitbreidheid of vlakdelen. Nu *is* dan ook een punt *zelf* de eindterm van een lijn en *heeft* niet de eindterm van een lijn enz. Dit geldt voor alle enkelvoudig en alleen daar.

Het is dus duidelijk dat men van alle samengestelde en alleen van het samengestelde zeggen kan, dat het *heeft*. Het heeft nl. zijn delen of componenten. Bijgevolg is het veroorzaakte (causatum) identiek met het samengestelde (compositum).

2e. Uit de boven gegeven definitie van het veroorzaakte volgt dat oorzaak omkeerbaar is met wat *zelf* of *bij definitie* een of andere kwalificatie *is*. Er volgt ook dat oorzaak zakelijk identiek is met *enkelvoudig* (simplex) (aangaande de toevoeging: zakelijk, zie blz. 26 en vlg.).

Men dient er hier wel op te letten dat wij spreken over oorzaak als oorzaak en dus over de oorzaak-zakelijkheid zoals die aan alle zinnen en wijzen van oorzaak gemeenschappelijk is. Ter verduidelijking geven wij een voorbeeld van de formele oorzaak. Een stuk hout is cirkelrond. Het hout is niet deze rondheid, maar heeft ze. Deze rondheid is dus in het hout veroorzaakt. De oorzaak hiervan is de cirkelfiguur, *die zelf en bij definitie rond is*. Zo blijkt hier, dat oorzaak is wat zelf en bij definitie een kwalificatie *is*.

Thans het bewijs, dat oorzaak als zijnde, dat wat zelf een of andere kwalificatie is, zakelijk (in re) samenvalt met het *enkelvoudige* en dat bijgevolg alle oorzaak enkelvoudig, maar, ook omgekeerd, alle enkelvoudig, al het delenloze (simplex) oorzaak is.

Oorzaak en veroorzaakt hebben aan elkaar tegengestelde definities. Oorzaak is oorzaak van *iets anders*, aangezien een ding niet zichzelf kan voortbrengen. Oorzaak en veroorzaakt sluiten dus elkaar uit. Zij kunnen niet in één iets, onder hetzelfde opzicht genomen, samenvallen. Welnu: het veroorzaakte is omkeerbaar met datgene, wat deze of gene kwalificatie niet zelf is, maar heeft.

Daarom is oorzaak omkeerbaar met wat zijn kwalificatie wel zelf is en niet heeft.

Daar nu, zoals uiteengezet werd, deze of gene kwalificatie *hebben* identiek is met samengesteld (compositum) zijn, en deze of gene kwalificatie *zelf zijn* identiek is met enkelvoudig (simplex) zijn, volgt noodzakelijk, dat oorzaak zakelijk totaal gedekt wordt door enkelvoudig en dat enkelvoudig zijn zakelijk geheel samenvalt met oorzaak zijn. Kort gezegd: alle enkelvoudig en alleen het enkelvoudige is oorzaak.

Bij het zoeken van voorbeelden hiervan in de wereld der stoffelijke dingen zal de lezer terstond op de volgende moeilijkheid stuiten: waar vind ik onder de stoffen een voorbeeld van een producerende oorzaak die enkelvoudig is? Alle stof toch is zowel substantieel als accidenteel samengesteld. Voorlopig is daarop dit antwoord te geven. Vooreerst moet worden opgemerkt dat de moeilijkheid zeker ter zake dienende is, want wat bewezen werd voor oorzaak als zodanig, moet ook van dit bepaalde geval van oorzaak gelden. Voor complete behandeling komt zij echter later aan de orde, in een volgend deeltje over de zinnen van oorzaak en veroorzaakt. Toch schijnt een aanwijzing wenselijk in welke richting de oplossing gezocht moet worden. In de wereld der stoffen moet men onderscheiden tussen enerzijds de stofzelfstandigheid, die werkende oorzaak is (causa ut quae) en anderzijds het innerlijke principe *waardoor* die stofzelfstandigheid oorzaak is (causa ut qua). Eerstgenoemd werd hier het compositum uit eerste materie (stoffelijkheidsbeginsel) en zelfstandigheidsvorm (feitelijkheidsbeginsel in de stof). De op de tweede plaats genoemde is de substantiële forma van een stof en deze is naar behoren enkelvoudig. Werken immers is iets overbrengen van kunnende dit of dat zijn, zonder het nog feitelijk te zijn, tot feitelijk dit of dat zijn. Iets warm maken bijvoorbeeld bestaat in het

overbrengen van iets dat warm *kan* zijn tot feitelijk warm. Dit overbrengen nu kan klaarblijkelijk slechts geschieden door een werkende oorzaak, die zelf *feitelijk* is wat de ander moet *worden*. Wat zelf niet feitelijk warm is kan iets anders niet verwarmen! Een bekend adagium drukt dit aldus uit: iets werkt uit kracht van zijn substantiële forma (aliquid agit in quantum est in actu). Zo werkt dan ook elke stoffelijke zelfstandigheid uit kracht van een deel, van één van zijn beide beginselen, namelijk uit de kracht van zelfstandigheidsvorm. Om dezelfde reden bestaat haar werking in het successief veranderen van datgene waarop zij werkt. Zij werkt successief veranderende (transmutando), in tegenstelling met het werken van dingen die louter zelfstandigheidsvorm zijn. Deze enkelvoudige wezens - bijvoorbeeld God en de engelen - werken uit kracht van hun *gehele* zelfstandigheid, omdat zij, als op zich bestaande formae, niet samengesteld zijn zoals de stoffen.

3e. Ook is uit het bovenstaande de voorname consequentie af te leiden, dat veranderlijk zijn en ook onveranderlijk of noodzakelijk zijn bijkomstig (per accidens) en onwezenlijk is aan het veroorzaakte, zoals de kleur van het krijt bijkomstig en onwezenlijk is aan de cirkelfiguur. Wel is al het veranderlijke veroorzaakt; echter niet *omdat* het veranderlijk is, maar *omdat* al het veranderlijke *samengesteld is en daarom alleen*. Evenzo bleek immers uit de voorbeelden dat sommig onveranderlijk of noodzakelijk veroorzaakt is; echter niet *omdat* het onveranderlijk of noodzakelijk is, maar *omdat* het samengesteld is. En omdat niet alle onveranderlijks samengesteld is, daarom is wel sommig maar niet alle onveranderlijks en noodzakelijks veroorzaakt. Indien er een wezen is, dat geheel en onder alle opzichten onsamengesteld is – dat is het Goddelijk Wezen, gelijk de natuurlijke Godsleer bewijst - dan is dit Wezen daarom en daarom alleen totaal onveroorzaakt.

Het bewijs voor deze derde conclusie volgt hier. Uit het voorafgaande werd al duidelijk:

a) dat al wat verandert veroorzaakt is; b) dat ook sommig onveranderlijks veroorzaakt is; c) dat het veroorzaakt-zijn dus moet zijn iets dat in beide gemeenschappelijk gevonden wordt; d) dat dit gemeenschappelijke in het samengesteld-zijn gelegen is. Hieruit nu volgt met noodzakelijkheid de bovengenoemde stelling, dat veranderlijk- en onveranderlijk-zijn bijkomstig is aan het veroorzaakte; dat veranderlijk-zijn niet noodzakelijk toekomt aan en niet tot het wezen van het veroorzaakte behoort. En het veranderlijke en het onveranderlijke zijn veroorzaakt altijd en alleen, omdat en indien zij samengesteld zijn.

Hiermede is tegelijk gegeven, welke die onveranderlijke dingen zijn, die toch vallen onder het veroorzaakte, n.l. alle en alleen het onveranderlijke en noodzakelijke, dat samengesteld is. Al het veranderlijke is veroorzaakt, niet omdat het veranderlijk, maar omdat het samengesteld is. Veranderen betekent, dat er iets van het veranderende ding blijft - anders zou er vernietiging in plaats van verandering wezen - en tevens dat iets er van weggaat en iets nieuws aanwezig komt. Door de verandering verdwijnt er iets in het veranderende ding en iets nieuws komt daarvoor in de plaats. Als een mens van kleur vershiet, dan moet die persoon, het subject van de kleurverandering, dezelfde blijven terwijl de kleuren gaan en komen. Al wat voor verandering vatbaar is, is daarom noodzakelijkerwijs samen gesteld, en wel uit een subject of hebbert en uit wat hij heeft. En omdat het veranderlijke noodzakelijkerwijs samengesteld is, is het bijgevolg veroorzaakt.

Ook sommig noodzakelijks en onveranderlijks is veroorzaakt, niet omdat het noodzakelijk of onveranderlijk is - in dit geval toch zou al wat noodzakelijk en onveranderlijk is veroorzaakt wezen - maar omdat het samengesteld is. Het samengestelde omvat zowel het veranderlijke als ook sommig onveranderlijks. Een samengesteld iets is veranderlijk, wanneer het een passieve vatbaarheid (potentia passiva) bezit, waardoor het ontvankelijk wordt voor verschillende feitelijkheden (actus). Zo is een stofsubstantie, door de eerste materie in haar aanwezig vatbaar voor welke

speciale substantiële stofformen ook. De zuurstof is, door de eerste materie in haar, ontvankelijk voor de wezensvorm van menie, zinkwit, water, aluinaarde etc. Zo is elke stofsubstantie substantieel veranderlijk, d.i. vergankelijk, sterfelijk. Evenzo is bijv. de uitgebreidheid in de stoffen vatbaar voor vele figuren, voor driehoekfiguren, cirkelfiguur enz. En op grond van deze vatbaarheid is daar verandering van figuur mogelijk.

Uit het hier gezegde volgt, dat een ding samengesteld kan zijn en toch onveranderlijk ondanks zijn samengesteldheid. Hiervan zijn twee gevallen mogelijk. Vooreerst als een ding onder een bepaald opzicht in het geheel geen passieve vatbaarheid heeft. Zo is, gelijk wij boven reeds opmerkten, elk ding als feitelijk (in actu) zijnde - bijv. als feitelijk wit zijnde - onveranderlijk. In de act van het wit zijn is immers geen passieve potentie. wat toch voor verandering nodig is. Vervolgens, als een ding wel een passieve potentie heeft, maar door deze passieve vatbaarheid slechts ontvankelijk is voor één bepaalde act. Zo bestaat elk schepsel uit een passieve vatbaarheid en een daarbij behorende act. Deze passieve vatbaarheid ligt in het wezen of de wezenheid (essentia), terwijl de act gegeven is in het bestaan (existentia). Wezen en bestaan vormen de metafysische samenstelling van elk ding als schepsel. Welnu de wezenheid is enkel en alleen vatbaar voor deze éne actualiteit n.l. voor het bestaan, waartoe zij alleen geordend is. Verandering is daarom uitgesloten en alleen schepping en vernietiging is hier mogelijk.

Na deze uiteenzetting moge het dan duidelijk wezen, dat zowel veranderlijk- als onveranderlijk--zijn bijkomstig is aan het veroorzaakte en eveneens wat de reden is waarom al het veranderlijke en ook dit en dat onveranderlijke of noodzakelijke veroorzaakt zijn, nl. omdat ze samengesteld zijn.

Opmerking. Op grond van het hier bewezene moeten wij de definitie van oorzaak en veroorzaakt door Kant gegeven nl. "Jede Veränderung hat ihre Ursache" als onvoldoende, hoogst gevaarlijk en als complete definitie zelfs vals van de hand wijzen. Immers iets onveranderlijks kan evengoed veroorzaakt worden.

Prof. Dr. G. Heymans heeft in zijn logische en metafysische geschriften dezelfde definitie als Kant tot uitgangspunt van beshouwingen genomen. met het gevolg dat allerlei gevolgtrekkingen, hieruit afgeleid, onwaar zijn. Zo is het een kapitale mislukking van Heymans te zeggen: "dat de behoefte aan oorzaakkennis alleen door eliminatie van de verandering en bijgevolg door reductie van de verandering tot identiteit bevredigd worden kan"³. Want door eliminatie van verandering en reductie van verandering tot identiteit wordt de behoefte aan oorzaakkennis niet bevredigd, aangezien ook sommig onveranderlijks veroorzaakt is.

TWEEDE DEFINITIE.

In verband met het voorafgaande komen wij tot een tweede definitie van oorzaak en veroorzaakt die men aldus kan formuleren: VEROORZAAKT IS AL WAT EEN OF ANDERE KWALIFICATIE HEEFT EN NIET BIJ DEFINITIE IS (non secundum se tale), OORZAAK IS AL WAT EEN OF ANDERE KWALIFICATIE BIJ DEFINITIE IS (secundum se tale). De cirkel is bij definitie een figuur. Een stuk hout is niet bij definitie cirkelvormig, maar *heeft* de cirkelfiguur. Bijgevolg is de cirkel de oorzaak (causa formalis), dat een stuk hout cirkelvormig gefigureerd is. (Zie ook "Begrijpen"⁴)

Het dunkt ons dat de afleiding van deze tweede definitie uit de begrippen samengesteld en enkel-

³ Einführung in die Metaphysik, blz. 38. Dr. G Heymans was in het begin van de 20^e eeuw hoogleraar wijsbegeerte en psychologie in Groningen.

⁴ Deeltje I dezer reeks, door Mag. A.C. Doodkorte.

voudig der eerste definitie geen verdere toelichting nodig heeft.

DERDE DEFINITIE

Er is nog een definitie van oorzaak en veroorzaakt te geven en wel in een eigenaardige terminologie. St. Thomas spreekt nl. ter verduidelijking van oorzaak en effect van “naar dat iets zelf is” (*secundum quod ipsum est*), van “bij definitie zijn” of “bij wezenheid (per *essentiam*) zijn” en van “bij deelhebbing of bij deelname (per *participationem*) zijn”. Welnu, het veroorzaakte is dan AL WAT BIJ DEELNAME EEN OF ANDERE KWALIFICATIE IS. En oorzaak is: AL WAT ZELF OF BIJ DEFINITIE EN BIJ WEZENHEID EEN OF ANDERE KWALIFICATIE IS.

Deze definitie is op vele plaatsen bij St. Thomas te vinden en op een daarvan⁵ spreekt hij zich aldus uit: al wat bij deelname in iets gevonden wordt, moet noodzakelijkerwijs daarin veroorzaakt zijn door iets waaraan datzelfde bij wezenheid toekomt. Zo is door vuur het ijzer gloeiend. Deze formulering van het oorzakelijkheidsbeginsel brengt ons het voordeel dat de minderwaardigheid van het veroorzaakte tegenover de oorzaak in een helder licht gesteld wordt. Een oorzaak immers - zie Maat en Meten⁶ 6) - is altijd een maximum. Omdat zij bij wezen en definitie dit of dat is, kan er in de oorzaak geen plaats wezen voor graden, voor meer en minder. Zo is bijv. de witheid het maximum in de orde van het wit-zijn. Evenzo komt aan een axioma het maximum van kenbaarheid toe, omdat het krachtens zichzelf kenbaar is en niet door middel van afleiding en redenering kenbaar gemaakt wordt zoals een conclusie. Omgekeerd gebruikt men daarom wel het abstracte d.i. het subjectloze en bijgevolg onsamengestelde en bij wezenheid zijnde, om daarmee een maximum uit te drukken. Men zegt dan bijv: die man is de goedheid zelf. Bekend is Shakespeare's uitspraak: *Frailty, thy name is woman*.

Hetzelfde moge nog op een andere wijze duidelijk worden. Elk *enkelvoudig* iets is enig in zijn soort, want er kan geen veelheid van enkelvoudige dingen zijn, tenzij door een formeel en bijgevolg soortelijk onderscheid. Zo zegt St. Thomas: Indien er een zelfstandige witte kleur zou zijn (*albedo subsistens*), dan zou zij een en uniek zijn en alléén alles bevatten, wat tot het wittekleur-zijn behoort en behoren kan. Zij zou dus een maximum zijn, oneindig in haar orde. Daarom kan een samengesteld iets nooit een maximum zijn, maar het laat altijd een meer en minder toe. Een wit plafond kan meer en ook minder wit zijn; een middel kan groter en geringer begeerlijkheid aan het doel ontlenen; een conclusie kan helderder en ook minder heldere inzichtelijkheid aan haar premissen ontlenen.

Uit deze derde definitie komt dus naar voren, dat het veroorzaakte, dat immers is samengesteld, slechts meer of minder *deelt* in het maximum van de oorzaak. De volkswijsheid formuleert dit aldus: het gevolg “ontleent” aan de oorzaak.

VIERDE DEFINITIE.

In termen van “samengestelde” en “samenstellende als onsamengestelde component” laat zich een vierde definitie opstellen van oorzaak en veroorzaakt. Het veroorzaakte blijft dan het samengestelde. De definitie van oorzaak is dan: elke onsamengestelde component is oorzaak en omgekeerd.

Het behoeft geen betoog om duidelijk te zijn dat, wanneer het samengestelde identiek is met

⁵ S. Th. Ia Q 44. a. 1.

⁶ Deeltje 4 in deze reeks, blz. 15.

veroorzaakt, dan oorzaak identiek moet zijn met *samenstellende* of *component*. Dat een component als component op zijn gebied uitsluit zelf samengesteld te zijn is zonder meer duidelijk. Elk principe ligt immers binnen het gebied van het daardoor geïncorporeerde; een oorzaak kan toch niet zichzelf veroorzaken! Een principe van iets samengestelds ligt daarom binnen het gebied van het samengestelde en het is enkelvoudig in die orde.

Wij wijzen erop dat het woord samenstellende of component hier niet, zoals bij de mechanische samenstelling van krachten en bij de chemische verbinding, gedeeltelijke werkoorzaak betekent, maar in zeer algemene zin genomen wordt. Het component-zijn is hier gemeenschappelijk aan al de vier zinnen van oorzaak. Vandaar dat zowel de beide innerlijke oorzaken nl. de formele en de materiële oorzaak, als de werkoorzaak en de doelloorzaak als componenten van het samengestelde te beschouwen zijn.

Het voordeel dat aan deze formulering van het oorzaakbegrip verbonden is, is het volgende: dat onze geest wordt aangemaand om bij elk veroorzaakte aan een veelheid van oorzaken te denken. Er worden immers al minstens twee innerlijke oorzaken geëist. De woorden oorzaak en veroorzaakt wijzen niet op deze veelheid.

Ter toelichting van de term “innerlijke” oorzaak het volgende. In de voorbeelden die tot nu toe aangehaald werden, komen uiteraard de verschillende zinnen van oorzaak naar voren, al moet hun bespreking tot een volgend deeltje bewaard blijven⁷. Ter wille van de duidelijkheid zal echter een korte toelichting volgen.

Er zijn vier zinnen van oorzaak. Ten eerste is er de doelloorzaak (*causa finalis*), die in primaire zin gevonden wordt bij de intellectueel kennende wezens, omdat zij op grond van de kennis van een doel daden kunnen stellen ter bereiking van dat doel. Het doel is onder dit opzicht *doelloorzaak*. Vervolgens is er de werkende oorzaak (*causa efficiens*) en deze wordt veelal door de mensen oorzaak zonder meer genoemd. Zo is het paard werkende of producerende oorzaak van de beweging van den wagen; zo produceren natrium en chloor samen een nieuwe stof natriumchloride. Tenslotte zijn er de materiële (*causa materialis*) en de formele oorzaak (*causa formalis*), waarvan het wezen en de verhouding voorlopig uit het bekende voorbeeld van een “beeld” kan worden toegelicht. De materiële oorzaak is daar het materiaal; in het algemeen: datgene waaruit iets bestaat. De formele oorzaak is daarentegen de figuur, want daardoor is dat materiaal juist een beeld; in het algemeen is de formele oorzaak Datgene, waardoor een ding nu juist dat soort ding is.

Nu kan men de twee eerstgenoemde zinnen, doel en werkende oorzaak, “uiterlijke” oorzaken noemen omdat zij niet zichzelf meedelen aan het veroorzaakte, ofschoon toch ieder op zijn wijze tot het veroorzaakte bijdraagt en dus het samengestelde helpt samenstellen. In tegenstelling hiermee noemt men de materiële en formele oorzaken wel “innerlijke” oorzaken, omdat zij zichzelf meedelen aan het veroorzaakte. Het verschil kan nog uit het volgende voorbeeld duidelijker worden. Een bouwmeester (de werkende oorzaak) wordt door een gebouw dat hem begeerlijk voorkomt (doelloorzaak, ook motief genoemd), tot feitelijk bouwen gebracht. Dat feitelijk bouwen bestaat in het ordenen van materialen (materiële oorzaak) zodat het resultaat, het gebouw bestaat in een behoorlijke ordening (formele oorzaak) van materialen. De bovengenoemde algemene zin van component (samenstellende) geldt zowel van de twee laatstgenoemde oorzaken als van de twee eerstgenoemde, want alle vier veroorzaken het samengestelde, al is het ieder op zijn eigen manier.

Tenslotte is nog als voordeel aan de hier behandelde formulering van het causaliteitsbeginsel verbonden, dat het axiomatische karakter van dat beginsel - dat zo sterk wordt aangevochten - zo

⁷ Dit deeltje is nooit uitgegeven door de voortijdige dood van de auteur in 1938.

duidelijk mogelijk blijkt. “Elk samengestelde is afhankelijk van zijn componenten.”

In de andere, boven gegeven definities spreekt dit karakter zich niet zo klaar uit. Wij komen op dit punt nog terug.

Aldus de vier definities van oorzaak en veroorzaakt, waartoe wij gekomen zijn. Ze betreffen oorzaak en veroorzaakt in het algemeen en zien af van de speciale zinnen van oorzakelijkheid. Alle wijzen waarop iets oorzaak of effect kan zijn, vallen derhalve onder de gegeven definities.

Een bezwaar tegen het gegeven bewijs en het antwoord daarop

Een moeilijkheid. Met Aristoteles hebben wij gezegd dat alleen *dan* niet naar een oorzaak gevraagd wordt, als hetzelfde van hetzelfde gevraagd wordt; bijv. waarom een cirkel een figuur is, waarom wit een kleur is. Hiertegen kan men inbrengen dat soms ook bij dit geval toch naar een oorzaak gevraagd kan worden. Er ligt niets

ongerijmds in de vraag: waarom is een mens mens, waarom is een witte muur een witte muur? Het boven gegeven bewijs schijnt dus van geen waarde te zijn.

Antwoord: Men kan op de hier gestelde vragen twee antwoorden geven:

1) Een mens is zelf mens. En in deze zin kan men niet vragen naar een waarom. Want wat iets zelf is, ontleent het niet aan iets anders of aan een oorzaak.

2) Een mens is mens door vier oorzaken. Hij is n.l. mens door zijn redelijke ziel als formele oorzaak, door zijn afstamming uit een mensenpaar als werkende oorzaak, enz.

Een wezen immers kan niet alles *hebben*; het moet ook zelf iets *zijn*. Alles hebben breekt zichzelf af, is bare onzin. Immers, wat niet eerst zelf iets is, kan niet *hebben*. Nu is een samengestelde (compositum) zeker *hebbende*; het heeft componenten of oorzaken. Bijgevolg *is* ook een samengesteld iets zelf iets, bijv. Mens, eik, koper.

Richt men nu zijn aandacht op wat het samengestelde ding *is*, dan laat men de componenten onbeschouwd. Want het ding *is* niet zijn componenten. M.a.w. men beschouwt het samengestelde ding dan niet als iets samengestelds of *formaliter*, maar slechts materialiter: men beschouwt wel het ding dat samengesteld is, maar

niet onder het opzicht van samengesteld. Zo kan men een mens, die zoon is, beschouwen juist als mens en dus zonder zijn zoonschap in beschouwing te nemen. Evenzo een schepsel b.v. een leeuw, een eik, zonder de aandacht te laten vallen op het schepsel-zijn.⁸⁷⁾

Dit kan men dus doen, en men doet feitelijk zo, wanneer men antwoordt: dat een mens mens is, dat een witte muur een witte muur is, heeft

geen oorzaak, want zij zijn het zelf. Dit antwoord komt overeen met de boven aangegeven uitspraak van Aristoteles.

Maar een samengesteld iets kan men ook *formaliter*, juist als samengesteld iets beschouwen en dan neemt men het als *hebbende* componenten of oorzaken. In dit geval wordt de vraag, waarom een mens een mens is, een vraag naar wat een mens *heeft*, naar wat hij aan reële beginselen *bezit*, *waardoor* hij is wat hij is. Hiermee wordt het een vraag naar oorzaken en componenten, waarop men antwoorden kan

met de vier oorzaken van de mens te noemen. Wanneer men bedenkt dat een samengesteld iets niet zijn samenstellende delen of componenten is, maar ze slechts *heeft* - een geheel is niet zijn delen - dan is er in dit laatste geval kennelijk geen vragen naar het waarom of de oorzaak, dat hetzelfde hetzelfde is.

En voor het eerste en voor het tweede geval blijft het dus als waarheid vaststaan, dat men dan en dan alleen niet naar een oorzaak vraagt, wanneer als antwoord hetzelfde van hetzelfde gezegd zou

⁸ Vgl.S.Th.Ia Q44a.1 ad 1.

moeten worden.

Rest ons nog een nadere uiteenzetting te geven waarom (op blz. 11 en verder) gezegd werd, dat oorzaak *zakelijk* identiek is met enkelvoudig (simplex) terwijl die beperking niet werd gebruikt bij de vaststelling van de identiteit tussen veroorzaakt en samengesteld (compositum). Dit verschil komt daarvandaan, dat oorzaak iets meer zegt dan enkelvoudig; het voegt er namelijk een *gedachte* betrekking (dwz. een denkbeeldige betrekking) aan toe van de oorzaak tot het veroorzaakte. Dit blijkt aldus. Vooreerst sluit oorzaak een betrekking (relatio) in tot het veroorzaakte; want oorzaak zegt: oorzaak van *iets* (veroorzaaks) . Ditzelfde nu treft men aan in alle gevallen van betrekking. Een vriend is noodzakelijk bevriend met een vriend; dubbel is noodzakelijk het dubbele van enkel; een kopie eist noodzakelijk een origineel. In al dergelijke gevallen blijkt, dat een betrekking minstens twee termen eist, die tot elkaar in betrekking staan. Evenzo sluit het *begrip* oorzaak een betrekking in en wel tot het veroorzaakte. Vervolgens: deze betrekking is een denkbeeldige (gedachte) en geen werkelijk bestaande. Zoals namelijk het zijn te verdelen is in werkelijk zijn - dus onafhankelijk van een kenner - en gedacht zijn, zijn er in werkelijkheid bestaande betrekkingen en denkbeeldige of gedachte betrekkingen. Voorbeelden van de eerstgenoemde zijn: hoger en lager, kleiner en groter, dubbel en de helft, vader en zoon; terwijl een sprekend voorbeeld van de laatstgenoemde (de denkbeeldige) in de identiteitsrelatie wordt gevonden. Deze zegt namelijk: Jan is identiek met zichzelf; de betrekking die zij insluit tussen Jan en zichzelf, bestaat slechts in mijn gedachten. Zij is denkbeeldig en niet werkelijk bestaand. Elke werkelijke betrekking eist immers twee werkelijk onderscheiden termen, terwijl hier in werkelijkheid slechts één Jan bestaat.

Nu zijn er gevallen waar de betrekking van A tot B in werkelijkheid bestaat (onafhankelijk van een kenner is), maar van B tot A niet. En dan *denkt* de mens zich B als in betrekking staande tot A, omdat A in werkelijke betrekking staat tot B. Dit nu is hier het geval. De oorzaak is niet in werkelijkheid afhankelijk van het veroorzaakte, maar hij wordt gedacht als "in betrekking staande tot het veroorzaakte". Hier is van B (de oorzaak) tot A (het effect) een denkbeeldige relatie. - Daarentegen is een effect wel in werkelijkheid afhankelijk van zijn oorzaken en daarom is er een werkelijk bestaande betrekking van het veroorzaakte tot zijn oorzaak. van A tot B. Hetzelfde geval doet zich voor bij het geschapen kennen en willen. Onze keddaden bijvoorbeeld zijn in werkelijkheid afhankelijk van de gekende dingen, de kenobjecten buiten ons. Wij kunnen geen daad van zien stellen tenzij van iets zichtbaars en evenzo bij het horen van een geluid, het kennen van het wezen der dingen. De objecten van ken- en wilsdaden zijn zelf echter niet in werkelijkheid afhankelijk van dat kennen of willen. Of een kleur nu door mij gezien wordt of niet verandert aan de in werkelijkheid bestaande kleur niets; en hetzelfde geldt in alle voorbeelden. Er is dus in de werkelijkheid geen oorzaak, waardoor de kleur betrokken is tot mijn zien, wel echter waardoor mijn zien betrokken is tot de kleur. En toch spreken wij van de kleur als object van zien, van geluid als object van het gehoor, van de wezenskenmerken als object van het verstand. Wij betrekken dus de objecten van de ken- en wilsdaden op die daden, ofschoon het tegenovergestelde werkelijk bestaat: de daden zijn betrokken op hun objecten. Deze betrekkingen, die wij toevoegen aan werkelijk bestaande dingen, voorzover zij gekend (ev. nagestreefd) worden, zijn derhalve denkbeeldig; wij *denken* ons die bestaande dingen als betrokken op deze daden, terwijl in werkelijkheid onze daden betrokken zijn op de reële dingen als op hun object.

Hetzelfde nu kan van oorzaak gezegd worden. Oorzaak zegt enkelvoudig en een denkbeeldige betrekking tot het veroorzaakte; veroorzaakt zegt samengesteld en dit sluit een werkelijk bestaande afhankelijkheid in van de oorzaak.

Een oorzaak als oorzaak is dan ook onveranderlijk, want als oorzaak is zij enkelvoudig; en

veranderlijk-zijn eist samengesteld-zijn. Veranderen immers is overgaan van kunnen dit of dat zijn, zonder het nog feitelijk te zijn, tot feitelijkdit of dat zijn. Zo verandert bijv. een cirkelfiguur niet, als zij - als formele oorzaak hout cirkelvormig maakt; daarentegen verandert het subject, het hout daarbij wel. Evenmin verandert een werkende oorzaak (causa efficiens) bij het voortbrengen van een effect; in de gevallen, dat productie van iets nieuws verandering insluit, dan geldt dat alléén van het effect. Zo is ook de overgang van kunnen veroorzaken (oorzaak in potentie) tot feitelijk veroorzaken (oorzaak in actu) slechts een *denkbeeldige* verandering, omdat oorzaak als oorzaak reëel onveranderlijk is. Oppervlakkig gezien, lijkt deze uitspraak in tegenstelling te zijn met wat er gebeurt bij het ontstaan van nieuwe stoffen. Natrium en chloor bijvoorbeeld corrumperen bij het voortbrengen van keukenzout. Deze tegenspraak bestaat echter slechts in schijn, want zij corrumperen niet als producerende (deel) oorzaak; als zodanig zijn zij juist actief en simplex. De corruptie echter *ondergaan* zij en deze treft hen juist als passief en samengesteld. Zodat ook hieruit blijkt, dat de toevoeging, die het begrip oorzaak onderscheidt van het begrip enkelvoudig, een louter denkbeeldig iets is, namelijk een *gedachte* betrekking van het enkelvoudige (samenstellende) tot het samengestelde, van oorzaak tot veroorzaakt. Veroorzaakt echter is zonder meer identiek met samengesteld, want het samengestelde sluit een werkelijk bestaande betrekking in tot zijn componenten, d.i. zijn oorzaken.

II.

Enige eigenschappen van oorzaak en veroorzaakt als zodanig .

Eerste eigenschap.

De oorzaak en het veroorzaakte (effect) zijn reëel van elkaar onderscheiden. Een individueel mens is reëel onderscheiden van zijn beide innerlijke oorzaken, te weten zijn eerste materie en zijn redelijke ziel. Eveneens is hij werkelijk onderscheiden van zijn doelloorzaak en van de producerende oorzaak, zijn ouders. Hij *is* dan ook niet het beginsel van zijn stoffelijkheid (eerste materie) noch het beginsel van zijn redelijkheid (mensenziel), maar *heeft* die slechts. Hij *is* niet zijn doel, noch zijn ouders, maar *heeft* slechts dat alles. Zo is het in alle gevallen van veroorzaakt en oorzaak.

Bewijs. Reëel onderscheid bestaat daar en daar alleen, waar aan elkaar tegengestelde d.i. elkaar uitsluitende definities zijn. Zo is er noodzakelijkerwijze een werkelijk onderscheid tussen een cirkel en een driehoek. Deze mathematische grootheden sluiten elkaar bij definitie uit. Een cirkel is bij definitie rond en een driehoek is bij definitie niet rond. Een mens is naar zijn wezen redelijk en een dier redeloos. Zij sluiten elkaar bij definitie uit en zijn in werkelijkheid onderscheiden. Tussen verstand en wil is een reëel onderscheid, omdat het eigen object (de formele oorzaak) van de wil het begeerlijke, werkende als begeerlijk, is, terwijl het eigen object van het verstand niet het begeerlijke als zodanig, maar het wezenlijke der dingen is. Het begeerlijke, als door het verstand gekend, is daarom niet het begeerlijke, werkende als begeerlijk, maar het begeerlijke als bezittende een stel wezenskenmerken. En onder dat opzicht zijn ook driehoek, cirkel, kleur enz. verstandobjecten. In het algemeen gesproken, er is dus een werkelijk bestaand onderscheid tussen twee dingen, waarvan de definitie elkaar uitsluiten; en dan alléén. Een ding kan niet naar het wezen hetzelfde *wel* zijn en *niet* zijn.

Elke oorzaak moet dus noodzakelijk iets reëel anders veroorzaken dan zij zelf is.

Te spreken van een *causa sui*, van zichzelf veroorzaken, zoals Spinoza doet, is onzin en misbruik van gangbare taal. Zo kan alleen onverstand God oorzaak van zichzelf, *causa sui* noemen. Het is onnauwkeurig en - absoluut genomen - onzinnig te zeggen, dat God is en bestaat *uit* of *door* of *krachtens* zichzelf (ex se, a se, per seipsum), omdat al deze voorzetsels een oorzaak uitdrukken; wat aan God niet toekomt. De vraag of hier van "voldoende grond" (ratio sufficiens) sprake kan zijn, behandelen wij later. In het gegeven geval behoort men te zeggen: God is *zelf* of *bij definitie* Zijn bestaan en Zijn attributen. Zoals men ook zegt: de cirkel is zelf figuur en niet krachtens iets anders buiten hem, waaraan hij zijn figuur-zijn ontlenen zou.

Van een schepsel kan men niet zeggen, dat het zijn doelloorzaak is. Hetzij het nog streeft naar zijn doel of dit feitelijk al bereikt heeft, in beide gevallen *heeft* het schepsel slechts zijn doel. Bij God echter is geen sprake van een doel, zijnde dit een oorzaak. Hij werkt niet om en uit kracht van een doel, dat Hij nastreeft, of bezit maar uit liefde tot zichzelf (Amor proprii boni, St. Thomas)

Tweede eigenschap.

Sommig oorzaak en veroorzaakt is reëel; ander oorzaak en veroorzaakt is denkbeeldig. Een mens is samengesteld uit een werkelijke eerste materie en een werkelijke redelijke ziel; een ronde schijf uit b.v. een stuk hout en de ronde figuur. Hier is dus een werkelijk samengesteld iets. Tot het denkbeeldig samengestelde behoort al het toevallige en nog algemener alle veelheid, die iets ééns schijnt te zijn, maar niet is, d.i. alle *ens per accidens* bijv. een hoop stenen. Een steenhoop immers wordt als een soort eenheid opgevat, terwijl in werkelijkheid steen naast en op steen ligt, zodat een steenhoop in werkelijkheid een veelheid is; zij wordt slechts *gedacht* als iets eens.

Daar nu veroorzaakt samenvalt met het uit delen samengestelde, dan volgt dat het veroorzaakte eveneens tweevoudig is n.l. het werkelijk veroorzaakte met de bijbehorende werkelijke oorzaken en het denkbeeldig veroorzaakte met zijn denkbeeldige oorzaken.⁹

Het verschil tussen een werkelijk en een denkbeeldig samengestelde gaat wellicht dieper dan men bij een eerste beschouwing denkt. Wij vragen daarom: wat is een reëel samengesteld iets? En het antwoord is: een werkelijk samengesteld iets is dan alleen gegeven, wanneer het gevormd is uit een reëel beginsel van kunnen-zijn (passieve potentie) en het bijbehorende beginsel van feitelijk-zijn (de act). Deze samenstelling treft men vooreerst aan in de orde der zelfstandigheden. Een mens is in deze orde samengesteld uit twee beginselen of componenten en wel uit de eerste materie als uit een beginsel of component, waardoor hij een stoffelijk iets, bijv. een mens *k a n* zijn en een redelijke ziel als een beginsel waardoor die mens *daadwerkelijk* iets, *daadwerkelijk* en *feitelijk* een stoffelijk wezen, een mens is. Ook in de orde van het bijkomstige wordt deze samenstelling gevonden. In een ronde schijf is een reëel passief beginsel (potentia accidentalis) aan het hout meegegeven, waardoor dit hout rond *kan* zijn en een reëel actief beginsel (actus accidentalis) waardoor dit hout *daadwerkelijk* en *feitelijk* rond is.

Werkelijk samengesteld is enkel en alleen dat samengestelde, waarvan de delen, componenten of beginselen zich tot elkaar verhouden als een reële passieve potentie tot een bijbehorende reële act.

Een kenmerk van zulk een samenstelling is, dat alleen het reëel samengestelde, als *geheel* genomen, eigenschappen en werkingen heeft die de eigenschappen van zijn reële componenten of beginselen te boven gaan. Een mens - samengesteld uit eerste materie en ziel - heeft uitgebreidheid, kleur en figuur, is sterfelijk, kan groeien, zich voortplanten enz. De componenten of delen, waaruit de mens bestaat, n.l. eerste materie en ziel, hebben elk op zich deze

⁹ Zie "Begrijpen", deeltje I van deze reeks, blz. 23 en vv.

eigenschappen en werkingen niet.

De grond van dit verschil ligt hierin, dat een werkelijk samengestelde een werkelijk iets moet zijn boven het zijn van de componenten, aangezien een ding niet *alles* kan *hebben*, zoals boven reeds gezegd werd.

Het samengestelde heeft dus een eigen zijn, onderscheiden van wat zijn beginselen of componenten zijn. Zoals nu elk ding of zijnde één is, zo moet ook het samengestelde zijnde iets ééns zijn, één ding, één iets, één zijnde zijn. Al is een samengestelde dan iets verenigds (unitum) in zover het componenten heeft, het *is* toch één ding, één zijnde en alle dingveelheid is buitengesloten.

Wij onderstellen als bekend de waarheid, dat alle zijnde één is. En wij wijzen er op dat elk zijnde het feitelijk in-zich-verdeeld-zijn uitsluit. Het verdeelde of gescheiden zijnde is geen zijnde meer. Want wat *als zijnde* gedeeld is, is niet één zijnde, maar een veelheid van naast elkaar staande zijnden, welke veelheid geen zijnde is. Elke eenheid in deze veelheid *is*, maar de veelheid zelf *is* niet. De veelheid zelf heeft geen eigen bestaan. Wat bestaat, dat zijn de eenheden van deze veelheid, de zijnden. Wel kunnen vele van elkaar gescheiden zijnden door een intellectuele kenner als een eenheid en een zijnde worden *opgevat*, maar dan is het een *denkbeeldige* eenheid en een denkbeeldig zijn. Het werkelijke zijnde is dus één, onveelvuldig.

Hoe is het nu mogelijk, dat uit twee componenten toch één zijnde ontstaat? Dit kan alleen wanneer de twee componenten tot elkaar staan als potentie tot act d.i. als beginsel van passieve vatbaarheid tot beginsel van daarbij passende feitelijkheid.

Eén zijnde te vormen uit meer componenten is niet mogelijk, tenzij wanneer deze componenten zich tot elkaar verhouden als potentie en act. Dit blijkt uit het volgende.

Als men vraagt wat een ding is door zijn passieve potentie en bijbehorende act, dan moet men antwoorden: door beide is het *hetzelfde*. Een mens is een samengestelde uit eerste materie (passieve potentie) en redelijke ziel (act). Door deze componenten is hij mens. Door de eerste materie is hij *kunnende* mens-zijn, door de redelijke ziel is hij *feitelijk* (*actu*) mens. Door beide componenten ontstaat dus *hetzelfde*, nl. de mens. En omdat de mens iets ééns is, ontstaat dus uit twee grootheden iets ééns. Dit is alleen mogelijk, wanneer die twee grootheden zich tot elkaar verhouden als potentie en act, omdat alleen potentie en act elk op eigen wijze één en hetzelfde ding veroorzaken. Let men er echter op wat beide componenten, elk op zichzelf bijdragen, dan komt het onderscheid tussen de componenten aan de dag. Door de passieve potentie is het samengestelde slechts *kunnende* dit of dat wezen zijn. Door de act is het *feitelijk* dit of dat wezen. Opdat iets werkelijk ééns ontsta uit twee reëel van elkaar onderscheiden delen, die ook in het samengestelde werkelijk van elkaar onderscheiden blijven, is passieve potentie en bijbehorende act nodig, maar ook voldoende.

De andere samengestelden (composita) zijn niet iets werkelijks boven het zijn van de delen. Ze zijn daarom slechts denkbeeldige samengestelden.

Dit geldt voor alle samenstelling door louter contact b.v. de hand op de leuning, twee stenen op elkaar. Als men dan zegt, dat hun kwantiteit samen toch groter is dan van elk apart, dan is het antwoord dat die grotere kwantiteit een som is en als geheel een louter denkbeeldig zijnde. Want er is hier niet werkelijk één kwantiteit, maar er zijn en er blijven er in werkelijkheid twee. Het geldt ook voor de samenstelling die men iets toevalligs noemt: wanneer bijv. een man van een ladder valt en een dokter juist voorbijkomt, enz.

Nog algemener geldt het voor alle samenstellingen die *ens per accidens* (wisselvallig) heten, d.w.z. die een iets genoemd worden, enkel en alleen omdat de delen ietsen zijn; bijv. een zwarte muzikant (samenstelling van zwarte huidskleur en muzikale ontwikkeling), een automobilist (samenstelling van mens en autobezit), een naast een steen opschietende plant, de klok slaat

twalf en een leeuw brult enz. Onder deze samenstellingen hoort ook het toevallige (casuele) thuis; het is er een speciaal geval van, want toevallig is er een ens per accidens, dat een éénheid schijnt.

Elk der delen van een ens per accidens en van een toevallige gebeurtenis is iets werkelijks, maar het geheel uit beide - waarin juist dit soort zijnde en dus ook het toevallige bestaat - is niet een werkelijk zijnde. maar iets denkbeeldigs. Het is immers slechts denkbeeldig iets ééns en daar, om een denkbeeldig samengestelde; het wordt als iets ééns gedacht.

Omdat het een denkbeeldig compositum is, is het slechts denkbeeldig veroorzaakt en heeft het als samenstelling slechts een denkbeeldige en geen eigen (natuur)oorzaak. Elk der delen heeft zijn eigen reële (natuur)oorzaak, maar het geheel is slechts denkbeeldig veroorzaakt en heeft alleen een denkbeeldige oorzaak, die wij bijkomstige (of indirecte) oorzaak (causa per accidens) en - voor het toevallige - toeval of "bij geluk" en "bij ongeluk" (casus vel fortuna) noemen.

Het gemeenschappelijke in het ens per accidens en het toevallige is, dat beide *als geheel* en niet een werkelijk zijnde, een iets zijn; in werkelijkheid zijn er twee of meer ietsen, welke door het verstand als iets ééns gedacht worden. Het onderscheid tussen beide is, dat men bij het toevallige denkt aan een doelloorzaak. Het toevallige lijkt op iets dat met bedoeling en opzet gebeurt. Hier is dus een aanleiding om wat in werkelijkheid een veelheid is als iets ééns op te vatten. Een dokter wordt geroepen, als er een ongeluk gebeurt. Het toevallige lijkt daarom op iets dat door een doel samengebracht wordt; het lijkt op een effect dat uit één oorzaak - meestal één doel - stamt.

Wat hier over toeval gezegd is, gaat ook op voor het zogenaamde noodlot of fatum, de *heimarmenè* der Grieken. Het noodlot is een denkbeeldige blinde oorzaak van een even denkbeeldig, alzijdig noodzakelijk, wereldverloop of samenstelling der werelddingen en hun gebeuren. Een denkbeeldige oorzaak van een denkbeeldig noodzakelijk wereldgebeuren is eveneens de blinde, domme wereldwil in het pessimisme van Schopenhauer, en zo in allerlei valse wereldbeschouwingen.

Wij moeten er op wijzen dat een intellectuele kenner datgene, wat op zich geen zijnde en dus niet iets ééns is, als eenheid kan opvatten. En omdat hij het als iets ééns en als een zijnde kan opvatten, kan hij ook, als het in zijn macht ligt, als oorzaak ervan optreden. Zo kan iemand, die weet waar een schat verborgen is, een onwetende boer er toe brengen op die plaats een sloot te graven. Graven en vinden is dan een toevallig samentreffen voor de boer en van zijn kant heeft de samenstelling van graven en schat geen oorzaak. Het doel die schat te vinden richt immers zijn werkzaamheid niet. Maar voor hem, die de boer tot graven aanzet en weet, dat dit tot het vinden van een schat leiden zal, is het samentreffen geen toeval. Wel blijft graven en op een schat stoten een ens per accidens en niet één zijnde in de werkelijkheid, maar deze tweeheid valt voor hem niet onder de samenstelling die toeval heeft. Ook is hij er de oorzaak van, dat deze samenstelling ontstaat. Als intellectueel kenner kan hij deze tweeheid als iets ééns *opvatten* en willen.

Onze bedoeling is daarom vast te stellen, dat het (denkbeeldig éne) zijnde, waarvan slechts de delen werkelijke zijnden zijn (ens per accidens), geen eigen (natuur) oorzaak heeft, wat niet uitsluit dat het door een intellectueel kennende oorzaak kan voortgebracht worden.

Zo is het vele gebeuren, dat het wereldverloop uitmaakt, terug te brengen tot Gods Voorzienigheid als tot zijn intellectuele oorzaak.¹⁰

Een opmerking. Al is het waar, dat elk werkelijk veroorzaakt iets uit passieve potentie en act

¹⁰ Zie s. Th. I Q 115 art. 6 0.8. omne quod est per se, habet causam; quod autem est per accidens, non habet causam, quia non est vere ens, cum non sit vere unum. Hetzelfde in Q 116 art. 1; alwaar eveneens: nihil prohibet, id quod est per accidens, accipi ut unum ab aliquo intellectu; alioquin intellectus formare non posset hanc propositionem: fodiens sepulcrum invenit thesaurum. Et sicut hoc potest intellectus apprehendere ita potest efficere.

bestaat, en zelfs dat iets denkbeeldig samengestelds gedacht wordt als uit potentie en act te bestaan, toch is het niet minder waar, dat het veroorzaakte identiek is met het samengestelde. Het is daarom vals te menen, dat het begrip ‘veroorzaakt’ afgeleid wordt uit de begrippen potentie en act, zoals Manser¹¹ en Bittremieux¹² doen.

Immers niet omdat een ding uit potentie en act is opgebouwd, wordt het als veroorzaakt gekend, maar omdat het *samengesteld* is en niet *zelf* een of andere kwalificatie *is*. Wij hebben dit boven uiteengezet.

Bovendien valt op te merken, dat Manser nalaat oorzaak en veroorzaakt *in het algemeen* te definiëren, wat toch in een verhandeling, die tot titel voert: “Das Kausalprinzip”, een werkelijk verzuim is. Het beginsel immers, dat hij aan zijn causaliteitsbeschouwing ten grondslag legt en waarop zijn bewijsvoering steunt, n.l. verandering van kunnen zijn (potentie) tot daadwerkelijk zijn (act) vereist te geschieden door iets dat daadwerkelijk is, dit beginsel betreft niet oorzaak *als* oorzaak. Het gaat niet op voor de passieve potentie, die toch ook oorzaak is. Het geldt evenmin voor de formele oorzaak, de act. Het heeft alleen betekenis voor een bepaalde zin van oorzaak, n.l. voor de werkende oorzaak.

Ook is uit verandering als zodanig en uit overgang van potentie tot act het oorzaakbegrip als zodanig, dat aan alle zinnen van oorzaak ten grondslag ligt, niet afleidbaar; zoals uit het vroeger behandelde duidelijk moge zijn.

Derde eigenschap.

Oorzaak en veroorzaakt zijn metafysische grootheden en geen fysische begrippen.

Eerste bewijs. Het voorwerp van de fysica¹³ is stof als stof. Nu is het een feit, dat samengesteld en enkelvoudig en dus ook veroorzaakt en oorzaak ook buiten het stoffelijke gevonden wordt. Zo is alvast *leven* niet een stofbegrip. Leven is op zichzelf inwerken (se movere) en stof als stof kan alleen op iets anders inwerken, zoals zuurstof op ijzer, en niet op zichzelf. Bij het levende wordt ook samenstelling aangetroffen en bijgevolg veroorzaakt-zijn: Zo is bij ons het feitelijke begrijpen en willen samengesteld uit een vermogen en de feitelijke begripsdaad en wilsgedaan. Het veroorzaakte sluit dus als zodanig geen stofkenmerken in zich.

Ook het enkelvoudige wordt gevonden in de orde van het levende, en bijgevolg ook oorzaak. De ziel van plant, dier, mens is oorzaak (causa formalis).

Derhalve sluiten noch oorzaak noch veroorzaakt als zodanig stofkenmerken in zich. Zij worden dus niet beperkt tot het gebied van het stoffelijke; zij zijn geen stofbegrippen maar metafysische grootheden.

Stoffelijk te zijn is daarom bijkomstig (per accidens) aan oorzaak en veroorzaakt en de stoffelijke oorzaken zijn speciale gevallen van oorzaak, zoals het stoffelijk veroorzaakte een speciaal geval is van het veroorzaakte.

Tweede bewijs. Enkelvoudig te zijn of samengesteld uit potentie en act zijn realiteiten, die aan de dingen toekomen, niet voor zover zij *bepaalde zijnden* zijn b.v. een boom zijn, gekleurd zijn,

¹¹ Das Wesen des Thomismus, DIVUS THOMAS. T. 5., blz. 24 (1927).

¹² Grondbeginselen der Metaphysica, blz. 127.

¹³ Fysica (natuurkunde) wordt hier genomen in de klassieke zin van wetenschap over de stof als stof. De fysica in de moderne zin of natuurkunde is daarvan een deel.

maar voor zover ze *zijnden zijn* zonder meer, d.i. voor zover ze tegenover het niets staan. Daarom is een boom tegengesteld aan het niets, niet omdat hij juist boom is, maar omdat die boom een zijnde is. Zou nu samengesteld te zijn aan een boom toekomen, juist voor zover hij een boom is, dan zou b.v. een dier - dat geen boom is - niet samengesteld kunnen zijn. Zou samengesteld te zijn aan stof *als stof* toekomen, dan zou een onstoffelijk iets niet samengesteld kunnen zijn. Toch is dit mogelijk, daar te bestaan uit een beginsel van kunnen zijn (potentie) en uit een beginsel van feitelijk zijn (act) evident niet aan de stof gebonden is, evenmin als zijn als zodanig noodzakelijk stof-zijn insluit.

Elk zijnde is dus ofwel enkelvoudig ofwel samengesteld uit de elkaar aanvullende beginselen van zijn, en enkelvoudig of samengesteld zijn komt aan de speciale zijnden (boom, gekleurd enz.) niet als speciale zijnden, maar als *zijnden* toe. Samengesteld te zijn komt aan een andere zin van het zijnde toe dan enkelvoudig zijn. Zij behoren bij verschillende zinnen van zijn.

Samengesteld zijn uit potentie en act en onsamengesteld of enkelvoudig zijn daarom metafysische predikaten. De dingen (boom, dier enz.) beschouwen als samengestelde of enkelvoudige zijnden is dus een metafysische beschouwing. Het enkelvoudig zijnde en het samengestelde zijnde zijn metafysische grootheden.

Daar nu, zoals uiteengezet werd, oorzaak in een of andere orde het enkelvoudige is en veroorzaakt het samengestelde, dan volgt dat oorzaak en veroorzaakt metafysische grootheden zijn en geen fysische.

Uit deze karaktertrek van oorzaak en veroorzaakt volgt een voornamelijk consequentie, nl. dat de natuurwetenschap en de andere wetenschappen geen *eigen* begrip van oorzaak en veroorzaakt kunnen en mogen opstellen, noch een *eigen* causaliteitsbeginsel. Deze begrippen, d.w.z. de definities van deze grootheden, moeten zij borgen bij de metafysicus. In dit punt zijn zij, zoals dat heet, gesubalterneerd aan de metafysica. Een natuurkundige weet *als natuurkundige* niets van oorzaak en veroorzaakt, evenmin als een blinde van kleuren. Oorzaak en veroorzaakt strekt zich verder uit dan tot het voorwerp der natuurwetenschap. Zij liggen buiten en boven dit object nl. de stof en de stoffeigenschappen. Stof is immers niet *de* samenstelling *als zodanig* uit potentie en act en de stofcomponenten zijn niet *de* componenten *als zodanig*. Stof is enkel een bijzonder samengestelde met bijzondere componenten. Aan den natuurkundige is het daarom de *bijzondere* aard te bepalen van de oorzaken, die het *speciale* samengestelde, waarmee hij te doen heeft, veroorzaken.

Omdat nu het begrip van een speciaal samengestelde niet mogelijk is zonder begrip van het samengestelde in het algemeen en als zodanig, omdat ook het begrip van speciale oorzaken of componenten noodzakelijk het begrip van component of oorzaak als zodanig veronderstelt, heeft de natuurkunde zich in deze te wenden tot de metafysica.

Door deze gevolgtrekking zijn veroordeeld al die definities van oorzaak en veroorzaakt, die stofbegrippen d.i. wezenskenmerken van stof als stof insluiten, als uitgebreidheid, massa, continue verandering, zintuiglijke waarneembaarheid, enz. David Hume met name eist zintuiglijke waarneembaarheid voor oorzaak en veroorzaakt, als hij de objectiviteit van deze grootheden verwerpt op grond van het argument, dat men aan een ei niet zien kan dat het een kuiken zal voortbrengen, of dat men aan een biljartbal A niet zien kan dat hij - botsende op biljartbal B - deze zal voortbewegen.

Kant, die in het voetspoor van Hume loopt, maakt zich aan dezelfde misvatting schuldig, als hij oorzaak en veroorzaakt beperkt tot de zintuiglijk waarneembare wereld (mundus sensibilis) en ze enkel laat gelden voor gebeurtenissen als het vallen van een steen en dergelijke.

Ernst Mach¹⁴ 13) en vele natuurkundigen bedienen zich om dezelfde reden van een valse definitie, wanneer zij veroorzaakt definiëren als: datgene wat proefondervindelijk regelmatig *volgt*, en oorzaak als: datgene wat regelmatig daaraan *voorafgaat*. Het koken van water volgt bijvoorbeeld regelmatig op verwarming tot 100° C. Hiermede wordt oorzakelijkheid tot het regelmatig samengaan van zintuiglijk waarneembare dingen teruggebracht.

Tegen ons betoog kan men niet aanvoeren, dat een fysicus het recht heeft zich tot het proefondervindelijke en zintuiglijk waarneembare te beperken en dit zo nauwkeurig mogelijk in liefst wiskundig geformuleerde wetten te "beschrijven", want:

Wetenschap in primaire zin is nog altijd de dingen in hun oorzaken kennen d.i. begrijpen. Wat er buiten dit aan wetenschappelijks overblijft, zoals waarnemen, experimenteren, beschrijven, causale of andersoortige hypothesen opstellen en deze aan de feiten trachten te verifiëren, vakeruditie, historische eruditie enz., dit alles is slechts wetenschap in een secundaire zin, in een zin zoals een medicijn gezond is nl. als instrument om te komen tot de animale gezondheid, die in primaire zin gezondheid is.

Omdat nu alle afgeleide zinnen van een begrip essentieel betrokken zijn op de primaire zin, dan moet bovengenoemde "beschrijving", wil zij wetenschappelijk wezen, uiteraard gericht zijn naar en middel zijn tot de oorzakenkennis, waarin primair de fysische wetenschap bestaat. Een of ander natuurkundige kan wel zijn voorkeur bepalen tot louter beschrijving, maar de fysische wetenschap kan zich hiermee niet tevreden stellen en vraagt méér. Louter beschrijven, los van het dienen der oorzaakkennis, heeft alle wetenschappelijke zin verloren. Het wordt iets buitenwetenschappelijks, zoals de "beschrijving" van een medicijn, los van de gezondheid, buiten de medische wetenschap valt.

Even min kan men tegen ons betoog inbrengen, dat de natuurkunde het materiaal levert aan de wijsbegeerte en dat het de taak van den wijsgeer is de geleverde feiten en verschijnselen in hun oorzaken te verklaren.

Immers, hiertegen valt op te merken dat men de Wijsbegeerte niet afscheiden moet van de verschillende wetenschappen. Elke wetenschap heeft haar eigen wijsgerig deel, dat op het gebied van die wetenschap de laatste verklarende oorzaken bevat. Wijsbegeerte heeft de zeer algemene begripsinhouden tot voorwerp van studie, d.i. zij heeft de dingen onder de meest algemene opzichten te ontleden, te definiëren, in te delen en de naaste oorzaken ervan te openbaren. Zij houdt zich bijv. bezig met wezen, bestaan, individu, persoon, verandering als zodanig, leven, stof als stof, kracht, massa, plaats, tijd, enz. enz. Deze en dergelijke meest algemene begrippen constitueren nu de zogenaamde "laatste en diepste oorzaken" (*altissimas causas*), welke overigens gewoonlijk worden misverstaan. Daar nu de fysica of stofwetenschap, behalve met speciale begripsinhouden en grootheden - bijv. koper en zijn eigenschappen, water en zijn chemische en fysische wetten - ook, en wel op zijn eigen gebied, met zeer algemene grootheden te doen heeft, waarvan wij er boven enige vermeldden, toen wij o.a. stof, leven, kracht, massa als objecten van Wijsbegeerte aangaven, zo volgt dat ook de fysica (evenals de wiskunde) een wijsgerige afdeling heeft, die wel gradueel, maar niet formeel en wezenlijk van de speciale stofwetenschap verschilt.

Vandaar dat de Raeymaeker¹⁵ zich vergist als hij zegt: "Wetenschap (science) en Filosofie verschillen door hun formeel voorwerp". Vandaar ook dat de beoefenaar der natuurwetenschap *zelf* zijn beschrijvingsmateriaal behoort te gebruiken tot oorzakenkennis op stofgebied, wil hij zijn vak als wetenschap beoefenen. Ook is het tegen feiten en geschiedenis te beweren, dat de speciale fysica louter "beschrijft". Er is immers een *statica* en *dynamica* van vloeistoffen en

¹⁴ "Die Mechanik". blz. 459.

¹⁵ Ontologie, blz. 217. Zie ook zijn "Inleiding tot de Wijsbegeerte" blz. 142.

gassen, waar bijv. gehandeld wordt over drijven, zweven, zinken. Er is de gelukkige hypothese van Maxwell, die de eigenlijke zetel, d.i. de materiële oorzaak, van de elektriciteit in het diëlectricum plaatst. Dit alles is aan louter beschrijving tegengesteld, is werken met een in de Metafysica thuis horend begrip van (materiële) oorzaak.

Zo moge het duidelijk zijn, dat de fysica geen eigen begrip van oorzaak en veroorzaakt bezit en dat het bijgevolg misbruik is van algemeen gangbare taal, wanneer men, zoals verschillende natuurkundigen doen, de wetmatigheid van het regelmatig samengaande met den naam van fysische causaliteit bestempelt.

Vierde eigenschap.

Het terrein van oorzaak en veroorzaakt strekt zich even ver uit als het terrein van het zijnde. Alleen het niets is noch oorzaak, noch veroorzaakt. Al, wat is of zijn kan, is of oorzaak of veroorzaakt.

De reden hiervan is, dat oorzaak is al, wat zelf of bij definitie de gegeven predikaten is en dat veroorzaakt is al wat slechts denominatief de gegeven predikaten is d.w.z. deze slechts *heeft* en niet *is*. Welnu, alles wat is of zijn kan is *zelf* of *niet zelf* zijn predikaten. Daarom valt onder oorzaak en veroorzaakt alles wat is of zijn kan.

Hiermede vervallen alle definities die oorzaak of veroorzaakt definiëren in termen welke niet het gehele gebied van het zijnde in al zijn zinnen bestrijken, maar die slechts een bepaalde zin van zijn uitdrukken. Zo is er de definitie: veroorzaakt is wat *begint* te bestaan. Zeer zeker is al wat begint te bestaan, veroorzaakt. Wat *begint* te bestaan, is immers niet zelf of bij definitie zijn bestaan, gelijk een cirkel zelf en bij definitie figuur is. Wat begint te bestaan, kan daarom niet anders zijn dan een samengestelde uit bestaan en het subject ervan, de bestaanhebber.

Maar wat samengesteld is uit bestaan en subject van bestaan is slechts een *speciaal* geval van samengesteld zijn, want ook de bestaanhebber zelf kan op zijn beurt opnieuw een samengestelde zijn. Dit toch is het geval bij alle stoffelijke zelfstandigheden, waarvan de natuur, d.i. de bestaanhebber, uit eerste materie en substantiële vorm samengesteld is. Een andere wijze van samenstelling wordt nog gevonden tussen een zelfstandigheid en haar bijkomstigheden (*accidentia*).

Bijgevolg, omdat het veroorzaakte niet samenvalt en dus niet beperkt blijft tot het speciale samengestelde uit wezen (*essentia*) en bestaan (*existentia*), is de bovenvermelde bepaling: veroorzaakt is, wat *begint* te bestaan als definitie verwerpelijk

Dezelfde fout ligt in de definitie door Bittremieux¹⁶ en de Raeymaker¹⁷ voorgesteld nl. veroorzaakt is wat wisselvallig (*contingens*) is. Ook dit is weer een *speciaal* geval van samengesteld zijn, juist als boven en daarom slechts een speciaal geval van veroorzaakt met als gevolg een te enge definitie.

De definities: veroorzaakt is wat zijn en niet zijn kan, waarbij zijn de zin van bestaan heeft en: veroorzaakt is wat de grond van zijn bestaan niet in zichzelf heeft en niet noodzakelijkerwijze bestaat, lijden beide aan hetzelfde bovengenoemde tekort.

Hoe gevaarlijk dergelijke definities zijn en hoe bedrieglijk, moge blijken uit een gevolgtrekking. Indien het veroorzaakte volkomen en omkeerbaar gedefinieerd zou zijn met wisselvallig (*contingens*) en wel bedoeld in de speciale zin van samengesteld uit bestaan en bestaanhebber, dan zou oorzaak uitsluitend en alleen het enkelvoudige in die orde beduiden d.i. God en God

¹⁶ Grondbeginselen der Metaphysica. blz. 120.

¹⁷ Ontologie. blz. 205

alleen. Daarmede zou dan tegelijk alle principale oorzakelijkheid in de schepselen wegvallen. De gemeenschappelijke oorzaak van deze en dergelijke tekorten is, dat men niet gezocht heeft naar of althans niet gevonden heeft, de *omkeerbare* definitie van veroorzaakt en oorzaak als zodanig. En zelfs al heeft men, zoals De Raeymaker¹⁸ de omkeerbare definitie van St. Thomas overgenomen, waar deze vaststelt dat alle samengestelde een oorzaak heeft (*omne compositum causam habet*)¹⁹, dan blijft het soms nog enkel bij die tekst. In de verdere uiteenzettingen laat men die algemene definitie dan weer varen, zodat de grote lijn en de klaarheid van inzicht blijft ontbreken. Men heeft niet opgemerkt dat samengesteld en dus ook veroorzaakt als zodanig zó algemeen is dat er zelfs geen onderscheid gemaakt wordt tussen reële en denkbeeldige samengestelde, maar beide omvat worden. Wij wezen boven reeds op een denkbeeldig samengestelde (veroorzaakte), toen wij uiteenzetten dat het toevallige (casuele) als samengesteld (veroorzaakt) *gedacht* wordt.

III.

Over oorzaak en voldoende grond.

Oorzaak als zoodanig is algemener dan de zogenaamde "voldoende grond" of "raison suffisante", door Leibniz vooral gepropageerd in zijn Principium rationis sufficientis. Deze "voldoende grond" is minder algemeen en niet anders dan een speciaal geval van oorzaak als zodanig. In de volgende gevallen vindt men dit beginsel van voldoende grond toegepast. Men zegt: Gods Wezen of, wat hetzelfde is, Gods zelfstandig Bestaan (existere subsistens) is niet de oorzaak van Zijn onstoffelijkheid, eeuwigheid, almacht enz., maar wel de "voldoende reden" van dit alles; de menselijke ziel, als geest, is wel niet de oorzaak, maar toch de "voldoende grond" voor de onsterfelijkheid van de ziel.

Deze "voldoende grond" schijnt daarom niets anders te zijn dan enkel de *kenoorzaak*, en wel voor het geval dat *aangaande éénzelfde ding de definitiekennis B uit de definitiekennis A wordt afgeleid*.

Nog enige voorbeelden mogen volgen. De primaire definitie van eerste materie is: eerste materie is het blijvende onder alle substantiële stofveranderingen. Hier ligt "voldoende grond" voor de afleiding: Bijgevolg is de eerste materie louter en alleen passieve potentie zonder enige eigen act. De definitie van uitgebreidheid - bijv. een lijn - is: uitgebreidheid is deelbaar zijn in delen, die gelijksoortig, zijn met het geheel. De delen van een verdeelde lijn blijven lijnen. Welnu hiermede is een "voldoende reden" gegeven voor de afleiding: daarom is het uitgebreide op zich eindeloos deelbaar. De definitie van verstandskennis is: verstandskennis is het kennen van het wezenlijke der dingen, het kennen van de wezenskenmerken, het kennen van de dingen naar het wezenlijke in hen (essentialia). In deze definitie ligt "voldoende grond" voor de gevolgtrekking: dus is het object van het verstand eindeloos. Zo is het in alle gevallen van "voldoende grond": in de éne definitie-kennis ligt de oorzaak voor een andere definitie-kennis; in het éne kennen A ligt de oorzaak van een nieuwe kennis B, zonder dat in de gekende zaak het in definitie A gekende zich als werkelijke oorzaak verhoudt tot het in definitie B gekende als werkelijk effect. De zogenaamde "voldoende grond" is dus een kennisoorzaak en geen zijnsoorzaak.

¹⁸ Ontologie, blz. 207.

¹⁹ Grondbeginselen der Metaphysica, blz. 125.

De bewijzen voor onze stelling zijn de volgende.

Eerste bewijs. Er is een onderscheid tussen de ding-oorzaak of zakelijke oorzaak (*causa rei*) en de pure kennis-oorzaak (*causa cognitionis*). De eerste is oorzaak van iets in de werkelijkheid buiten het kennen. De ken-oorzaak is geen oorzaak in de werkelijkheid buiten het kennen brengt dus niets voort in de gekende werkelijkheid, maar is enkel en alleen oorzaak in de orde van het kennen. Zij treedt veroorzakend op wanneer het kennen van een stuk werkelijkheid oorzaak is van een nieuwe kennis omtrent die werkelijkheid. Zo is een vader zakelijke oorzaak. Hij brengt een zoon voort. Maar een effect - het tegengestelde van oorzaak - kan toch oorzaak zijn in de orde van het kennen. Het kan als kenoorzaak optreden. Eenmaal als effect gekend, wordt dit effect oorzaak van een nieuwe kennis, namelijk die van zijn oorzaak. Zo is de ronde schaduw, die bij een maaneclips de aarde op de maan veroorzaakt, natuurlijk geen zakelijke oorzaak, maar wel een kenoorzaak van de ronde aardfiguur. Zo is de schepping, als effect van God, oorzaak van de natuurlijke kennis omtrent God.

Wanneer wij nu tot de straks genoemde gevallen van "voldoenden grond" terugkeren, dan wordt het duidelijk dat daar geen sprake is van dingoorzaak of zakelijke oorzaak met bijbehorend effect. De zakelijke oorzaak toch is altijd reëel van haar effect onderscheiden. In bedoelde gevallen is echter geen reëel onderscheid in de zaak die gekend wordt, maar er zijn alleen twee of meer definities van een en dezelfde gekende zaak.

Nu is het eveneens duidelijk, dat een "grond" of een "reden" toch een oorzaak, een "waarom" aangeeft. Als men vraagt naar de reden van iemands komst, wil men de oorzaak, het "waarom" van die komst weten.

Bijgevolg betekent "voldoende reden" of "voldoende grond" in de genoemde gevallen uitsluitend een *kenoorzaak*. De definitiekennis A is de kenoorzaak van de andere definitiekennis B aangaande *hetzelfde* ding.

Dit is de primaire zin van "reden" met het daarbij behorende "beredeneerde"; de primaire zin van "Grund" met het daarbij behorende "Begründete".

Tweede bewijs. In een redenering (*discursus*) valt te onderscheiden tussen de denkvoortgang als zodanig, die een *wijze* is, *waarop* het verstand iets nieuws leert kennen, en het *wat* der redenering n.l. datgene, wat het verstand door middel van den denkvoortgang voor nieuws achterhaalt.

Het eerste hoort bij het verstand als denkende, als redenerende, als rede (*ratio*). Het tweede is het werk van het verstand als inziende, als begrijpende, als verstand juist (*intellectus*). Zo is bijv. het inzien van een axioma geen werk van de rede maar van het verstand.

De voortgang van het ene tot het andere is essentieel aan elke redenering. Zij bestaat hierin, dat uit de premissenkennis verder gegaan wordt tot de conclusiekennis, welke door de kennis der premissen veroorzaakt wordt. Dit geschiedt in de redenering *als redenering* en daarom is de vraag naar de "reden" van het conclusieoordeel een vraag naar die kennis, die in de premissen staat uitgedrukt. Men antwoordt dan ook op deze vraag met het mededelen van de in de premissen neergelegde kennis.

Het wat der redenering, n.l. het nieuwe, dat al redenerende achterhaald wordt, kan variëren. Soms is het door de redenering achterhaalde een ander werkelijk iets, dan het in de premissen uitgedrukte iets. Zo kan men al redenerend de rondheid van de aardschaduw op de maan bij een maaneclips afleiden uit de ronde figuur der aarde (oorzaak). Men kan hier ook de rondheid van de aardfiguur afleiden uit de ronde aardschaduw (effect) die op de maan wordt geworpen bij een maaneclips. In beide gevallen komt men van het ene werkelijke iets tot het andere werkelijke iets. Soms echter is het door de redenering achterhaalde een nieuwe definitie B, die omtrent hetzelfde werkelijke iets, uit de vooraf geweten definitie A van die zaak werd afgeleid. Voorbeelden

hiervan werden gegeven in het begin van dit hoofdstuk. Hier betekent dus “reden” *louter* kenoorzaak.²⁰

Het hier gezegde bevat tevens de verklaring waarom men niet zegt dat de dingen beredeneerd moeten zijn, maar onze kennis beredeneerd moet wezen. Waarom men niet zeg, dat de dingen met redenen omkleed zijn, maar wel een stelling. Eveneens spreekt men primair van de redenen waarom men zo of anders oordeelt, dit of dat voor waar houdt; spreekt men van een redeloze aanname, een redeloze beoordeling enz. Zo zegt men niet dat het vuur de “reden” is van warmte, maar de oorzaak. Het vuur is n.l. dingoorzaak. Wel zegt men echter: dat ik weet dat er vuur is, is voldoende reden om aan te nemen dat er warmte is. “Redenen” horen bij het denken (discursus, ratiocinatio) thuis dat het werk van de rede (ratio) is. Redenen behoren niet bij het begrijpen en inzien (intellectus). Wanneer iemand zich een begrip vormt van den cirkel, d.i. een cirkel *begrijpt* - wat door het vormen van een definitie gebeurt - dan zegt men niet: hij heeft “een reden” om de cirkel te begrijpen, maar men zegt: de cirkel is oorzaak (causa formalis) van dit begrip en van deze definitie. Waarom? Omdat hier het ding zelf de onmiddellijke oorzaak is van het begrijpen en de nieuwe kennis hier niet door een voorafgaande kennis wordt veroorzaakt.

Bij het hier gezegde is echter op te merken, dat ook een ding-oorzaak soms een “reden” wordt genoemd. Men vraagt immers naar de “reden” van iemands komst. Welnu, hier wordt naar een doelloorzaak gevraagd, die een werkelijk iets, dus een dingoorzaak is. En ook het reële effect wordt “reden” genoemd. Zo is het bestaan van de wereld (effect) de “reden” waarom men het bestaan van God aanneemt.

Men vergeet hierbij echter niet dat het gemeenschappelijke, datgene dus wat in vele gelijkelijk wordt aangetroffen, deze vele niet van elkaar onderscheidt. Omdat dus en de dingoorzaak en het dingeffect soms “redenen” worden genoemd, zo betekent ook hier “reden” niet ding-oorzaak als zodanig, noch ding-effect als zodanig, maar het gemeenschappelijke in beide. En dit gemeenschappelijke is, dat zowel de *kennis* van de ding-oorzaak als de *kennis* van het ding-effect de *kennis* van iets nieuws – resp. in het ene geval het effect en in het andere de ding-oorzaak - teweeg brengt. Vandaar dat de wereld als effect kenoorzaak is van het Godsbestaan, d.w.z. de *kennis* van de wereld, als effect is voor ons de oorzaak voor het *kennen* van het bestaan van God.

Enkele gevolgtrekkingen.

1. In de kennis van God en die der engelen behoort niet van redenen gesproken te worden, maar van oorzaak. God kent al het zijnde, dat buiten Hem ligt, in Zijn eigen Wezen, voor zover het de oorzaak der creaturen is. Hij kent niet al het zijnde in Zijn wezen, als “reden” der schepselen. Een reden toch houdt verband met redenering (discursus) en die is in de genoemde wezens niet bestaanbaar, aangezien de oorzaak van de noodzakelijkheid van redeneren - alsook van het vormen der begrippensamenstelling, die oordeel heet - gelegen is in de abstractieve werkwijze van ons verstand. Abstractieve werkwijze brengt mee, dat eenzelfde ding door vele aparte begrippen begrepen wordt. Wie daarentegen door één begrip b.v. de driehoek geheel zou begrijpen, is daarmee in de onmogelijkheid gesteld den driehoek nog door of met behulp van een redenering te begrijpen. Elk bevestigend oordeel immers eist voor zijn totstandkoming twee verschillende begrippen omtrent een en dezelfde zaak. God en de engelen echter begrijpen zonder *denken* (discursus) alles wat wij, al denkende, van de dingen begrijpen.

²⁰ Zie St. Thomas Opus. 34. In Boët: De Trinitate. qu. 6. art. 2; o.a. zegt hij daar dat de wiskunde altijd slechts kenoorzaken geeft..

2. Het door elkaar gebruiken van de termen oorzaak en reden is een bron van veel verwarring. Want het begrip “reden” betreft zich niet op wat het verstand begrijpt, maar alleen op de *wijze* waarop het verstand dit wat begrijpt. Het geeft nl. aan, dat het verstand al redenerende tot begrijpen gekomen is.

Oorzaak betreft *al* het samengestelde, reden alleen een bepaalde samenstelling, n.l. het samenstel van logische maaksels, zoals logisch subject, predikaat, enz. Ook in deze orde is er samenstelling, is er dus veroorzaakt en oorzaak. Daar de wijze van kennen uit het kennende subject stamt en de werkwijze van ons kenvermogen openbaart, is dus "een reden" een subjectief element. Oorzaak echter betreft zich op al het samengestelde. Het gebruik van oorzaak en reden door elkaar geeft er dan ook aanleiding toe, om het subjectieve en het objectieve in onze kennis te verwarren en van die verwarring geven de “overzijdse” wijsgerige meningen, vooral sedert Kant, overvloedig blijkt.

Een voorbeeld van deze verwarring is Leibniz met zijn zg. beginsel van voldoende grond (principe de raison suffisante), welk beginsel uitspreekt: dat niets bestaat noch geschiedt zonder voldoende reden, waardoor het zó en niet anders is of geschiedt. Als men daarbij bedenkt, dat Leibniz alle oorzaak en veroorzaakt verwerpt, dan kan men niet aan de consequentie ontkomen, dat hier een puur denkelement aan het zijnde en aan alle zijnde wordt toegeschreven. Van deze mening is er maar één stap tot deze andere: dat al wat is, product van ons denken is, of zoals Schopenhauer het formuleerde: al wat is, is onze voorstelling.

3. Van een andere zijde beschouwd, is het een blijk van wijsgerig onverstand bij Leibniz dat hij in de dingen de oorzakelijkheid verwerpt en toch "voldoende reden" aanneemt. Het komt hierop neer, dat men driehoeken ontkent en gelijkbenige driehoeken aanneemt. Voldoende reden is immers niet anders dan een speciaal geval van oorzaak, zoals bewezen is. Speciaal geval van oorzaak, zoals bewezen is.

4. Heel het zg. beginsel: al wat is, heeft zijn voldoende grond, waardoor het zó en niet anders is, en dat behalve door Leibniz ook door Chr. Wolff, Schopenhauer, Bittremieux aanvaard wordt, is de formulering van een tekort aan nadenken en inzicht. Immers grond of reden is geen dingeigenschap; zoals de ding-oorzakelijkheid, maar voldoende reden wordt alleen gevonden bij discursief gewonnen kennis d.i. bij een kennis die afgeleid wordt uit een voorafgaande kennis, en wel primair, wanneer deze kennis eenzelfde ding betreft. Hier alleen is louter voldoende reden, met uitsluiting van dingoorzaak.

5. Bittremieux dwaalt met te zeggen, dat het begrip “voldoende grond” breder is dan het begrip “oorzaak”. Het tegendeel toch is het geval, zoals bewezen werd.

Evenzo dwaalt hij met te zeggen dat “oorzaak voldoende grond is van het wisselvallig zijn”. Reden en voldoende grond blijven beperkt tot het denken en spelen enkel een rol in de *wijze* van onze kennisvorming, zoals hiervoor werd uiteengezet.

Dwaling ligt er evenzeer in zijn uitspraak, dat “God zijn voldoende grond in Zichzelf heeft”. Immers niet een wezen of zijnde heeft een grond of reden, maar enkel een uit een gegeven kennis afgeleide nieuwe kennis omtrent datzelfde ding heeft een voldoende grond.

6. De eerste definitie van een zijnde heeft een voldoende grond of reden maar kan, alleen een dingoorzaak hebben. De eerste kennis aangaande een object kan, dit is duidelijk, geen kennis zijn die afgeleid is uit eerdere kennis van het object.

7. Het is een onzinnige poging, het oorzakelijkheidsbeginsel, dat oorzaak als *zodanig* en veroorzaakt als *zodanig* betreft, te willen afleiden of bewijzen uit het beginsel van voldoende grond. Dit werd beproefd door Schopenhauer, Bittremieux²¹, A. Schneider, enz. De onmogelijkheid van dit ondernemen blijkt uit het feit a) dat een voldoende grond, zijnde een speciale zin van oorzaak, het begrip oorzaak als *zodanig* reeds veronderstelt. Evenzo veronderstelt het begrip gelijkbenige driehoek het begrip driehoek; b) dat het oorzakelijkheidsbeginsel, zijnde een axioma, zoals later blijken zal voor geen bewijsvoering vatbaar is.

Al wat Bittremieux in bovenbedoeld traktaat over oorzaak en veroorzaakt verhandelt, is een en al verwarring, te wijten aan gemis aan voldoende definitie van deze beide grootheden. Het is een geval van zogenaamd neo-Thomisme zonder toereikend oud-Thomisme.

Ook Dr. L. De Raeymaker²², in zijn overigens verdienstelijke bijdrage tot de Thomistische wijsbegeerte, weet zich niet geheel vrij te houden van de bedoelde verwarring en wel om dezelfde reden. Zo zegt hij: "niet elke reden is oorzaak". Het omgekeerde is echter waar: niet elke oorzaak is een reden, want reden is een speciaal geval van oorzaak. Evenzo foutief komt hij er toe oorzaak en voldoende reden te identificeren²³. Daartegenover staat weer de zeer juiste uitspraak: "de premissen zijn de redenen der conclusie"²⁴.

8. Misvatting is het wat sommigen beweren, dat de dingen (zijnden) door hun voldoende grond begrijpelijk zijn. Zo poneert Dr. de Raeymaeker de stelling: "de genoegzame reden is de intelligibiliteit van het wezen; ens et verum convertuntur; wat is, is als *zodanig* verstaanbaar"²⁵. In gelijken zin verklaart hij: "om het oorzakelijkheidsprincipe te gronden, steunen wij op de universele verstaanbaarheid der dingen en op het transcendentiaal voorwerp van het verstand: we zoeken "de genoegzame reden" der dingen"²⁶. Bittremieux is dezelfde mening toegedaan: "dat. . . een reden van iets noodzakelijk is opdat dit iets zou kunnen begrepen worden, is klaar"²⁷.

Tegen de hier vermelde bewering stellen wij opnieuw vast, dat een "voldoende reden" niet de dingen begrijpelijk maakt, maar een afgeleid oordeel, zoals bewezen werd. Wat overigens de begrijpelijkheid der dingen betreft, moge het volgende, geantwoord worden. Elk zijnde is, omdat en zover het een zijnde is, begrijpelijk. Want object van ons verstand is het wezen van een ding. Elk zijnde nu, omdat en in zover het een zijnde is, *is iets*, heeft wezenskenmerken. Om dezelfde reden is dan ook het niets en alleen het niets onbegrijpelijk in zichzelf; het kan slechts met behulp van het zijnde begrepen worden: het niets is niet-iets. St. Thomas drukt dus aldus uit: "In zoverre een iets een niet-zijnde is, is het niet kenbaar"²⁸. Het toekomstige bijv. juist als toekomstig, als nog niet zijnde, is in zich onkenbaar, zelfs voor God. Voor God bestaat er dan ook geen toekomst. Men kan het slechts kennen in iets, wat al een zijnde is. Zo is een toekomstig natuurverschijnsel, een maansverduistering bijv., kenbaar in zijn nu al aanwezige oorzaak.

Nu is zijn veelzinnig en het kan onder andere ingedeeld worden in zelf of bij definitie dit of dat zijn en bij deelname, bij ontleening zijn of hebben. Voor nadere uitwerking zie men het tweede gevolg van de eerste definitie van oorzaak en veroorzaakt, boven gegeven. Nu is, in wat een ding

²¹ T.a.p. blz. 129.

²² Ontologie, blz. 218 en vv.

²³ T.a.p. blz. 254

²⁴ T.a.p. blz. 218.

²⁵ T.a.p. blz. 208.

²⁶ T.a.p. blz. 197. noot 2.

²⁷ Grondbeginselen der Metaphysica, blz. 131.

²⁸ S. Th. Ia. Q 89. a. 7. ad. 3. Sicut aliquid deficit ab entitate, ita deficit a cognoscibilitate.

zelf is, en niet ontleent, uit zichzelf begrijpelijk. Maar in wat een ding bij ontlening is, is het niet uit zichzelf begrijpelijk; want wat ontleent, is samengesteld en het samengestelde is begrijpelijk in zijn componenten. Deze vallen ieder op zich zelf dan weer onder de eerstgenoemde zin van zijn, die uit zichzelf begrijpelijk is. Op het gebied van de kenbaarheid geldt dus ook het oude adagium: het eerste op elk gebied is oorzaak van het latere (primum in aliquo genere est causa ceterorum).

St. Thomas behandelt het gezegde in *Metaph.* 7 lect. 7, in *S. Th. Ia Q. 3 art. 7; Q. 44 art. 7* en de aangehaalde plaatsen.

